

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

2728

2729

2730

2731

2732

85

A-12

2017

Հայրենասիրական

**ՓՈՔԲԵԿ ԾԱԶԱԿ
ԸՆՏԻՐ ԿԻՊԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ**

**Ա.Դ.Է.ՔՍԱՆԴՐԻ ՏԻՄԱՅ
ԱՆԳՈՒԹՆ ՊԵՏՐՈՍ**

**ՏՊԱԳՐ. ՌՈՒԲԵՆԻ Յ. ՔԻՒՐԲՋԵԱՆ
ԿՈՍՏԱՆԳՆՈՒՊՈԼԻՍ, ՖԻՆՃԱՆՃԸԼԱՐ**

—1861—

ՀԱՅԿԱԶՆԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՍՏԱՏԵԱԼ Ի 1 ՅՈՒՆՈՒՍԲ 1859
Կոստանդնուպոլիս

Այս ընկերութեան նպատակն է, ազգային լեզուաւ գրքեր տպել տալ, և զանոնք առանց շահուբուն իրենց ելած գիներովը ծախել:

Այս ընկերութեան կանոններն են.

Ա. Ընկերութեան խորհրդական անդամները 10 հոգի են՝ և այս գործիս ձեռք զարկած են, ընկերութեան ամեն հոգերը իրենց վրայ, և ամեն կերպով իրենք պատասխանատու ըլլալու պայմանաւ:

Բ. Այս ընկերութեան հաղորդ ըլլալ ուղող՝ կանխիկ պիտի վճարէ տարին 20 զուրուշ, մէկ տարեկան տոմսակագին:

Գ. Այս 20 զուրուշնոց տոմսակներէն ՚ի զատ, ո՛վ որ 200 զուրուշ վճարէ, ու 200 զուրուշնոց տոմսակ մ՛առնէ մէկ անգամ՝ այն անձը մշտնջենաւոր ընկեր կը համարուի, և անոր անունը կ'արձանագրուի ընկերութեան գիւանին մէջ:

Դ. Այս 200 զուրուշնոց տոմսակներէն հաւաքուած ստակոյն ալ գրքեր պիտի տպվին. բայց անանկ որ ամեն մէկ մշտնջենաւոր տոմսակ, տարին 20 զուրուշ տարեկան տոմսակներու շահ տայ. և այս շահը՝ 20 զուրուշնոց տոմսակներէն հաւաքուած ստակովը մէկտեղ ետեւէ ետեւ գիրք տպելու պիտի գործածուի, ու մէկ գրքի մը քանի զուրուշ ծախք որ երթայ՝ անկէ եւել գնով չք պիտի ծախուի:

Ե. Ընկերութեան անդամները պարտական են ամեն տարւոյն վերջը յառաջիկայ տարուան տոմսակներուն ետեւը իրենց ամեն գործառնութեանց և ընկերութեան ելեմտից հաշիւը մանրամասնաբար հը-

ԱՆԳՈՒԹՆ ՊԵՏՐՈՍ

U. S. DEPARTMENT OF THE INTERIOR
BUREAU OF LAND MANAGEMENT

84

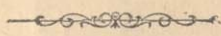
այս

ՓՈՒԲՐԻԿ ՆԱԵՆԿ

ԸՆՏԻՐ ՎԻՊԼՍՆՆՈՒԹԵԼՆՆ

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻ ՏԻՒՄԱՅ

ԱՆԳՈՒԹՆ ՊԵՏՐՈՍ

ԶԱՍՏՈՒԱԾ սիրել,
Թագաւորին հնազանդիլ,
Ծնողքը ՚ի լքանել.
Երես³²

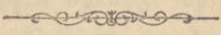

ԲԱՐԳՄԱՆԵԱՅ Յ. ՈՍԿԱՆ

Ի ԼՈՅՍ ԸՆԾԱՅԵԱԼ

ԱՐԴԵԱՍՐ ՀԱՅԿԱԶՆԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

Ի ՊԵՇԻԿՔԱՇ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՌՈՒԲԵՆԻ Յ. ՔԻՐՈՒՅՃԵԱՆ

ԿՈՍՏԱՆԳՆՈՒՊՈԼԻՍ, ՖԻՆԱՆՆՃԸԼԱՐ

— 1861 —

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

RECEIVED

APR 10 1957

CHICAGO, ILL.

ALBERT EINSTEIN
 PHYSICS DEPARTMENT
 UNIVERSITY OF CHICAGO
 CHICAGO, ILL.

CHICAGO, ILL.

RECEIVED

PHYSICS DEPARTMENT

UNIVERSITY OF CHICAGO

75-2677 8

CHICAGO, ILL.

ALBERT EINSTEIN

PHYSICS DEPARTMENT

UNIVERSITY OF CHICAGO

ՔԱՌԱԶԱԲԱՆ ԹԱՐԳՄԱՆՁԻՆ

Ի բնէ մարդս ազատութիւն ունի բարի կամ չար գործելու, յօգուտ կամ ՚ի վնաս իւր անձին եւ իւր նմանին: Այս բացարձակ ազատութեան ապօրինաւոր կիրառութեամբը՝ շատ անգամ սակաւք ումանք եղեր են բռնաւոր հարստահարող եւ ճոխ. եւ հասարակութիւնն եղեր է գերի, հարստահարեալ եւ ջքաւոր: Երէ այսպիսի ընթացք մը յարատեւ ըլլար՝ իրաւունքը միշտ գօրաւորագունին կ'ըլլար, ՚ի բշտառութիւն մարդկային սեռի: Բայց անսանձ ազատութիւնը սահմանի մը մէջ սանձող գօրութիւն մը մարդկութեանս յանախ կուգայ յօգնականութիւն. այդ է Օրէնքը. օրէնք՝ խղճի ազատութեան վրայ հիմնեալ որով բարի գործելու, կատարեալ ազատութիւն կ'ստանայ մարդ, իսկ երբոր չար գործել յանդգնի՝ ճեռուցները կը կաշկանդին. զի խղճին դեմ կը գործէ, որ բնական է:

սուրբ աղբիւրն է արդարութեան. վնյ անոր՝ որ խղճին վկայութեանը դեմ կը գործէ կամ կը խօսի. Եւ անելի վնյ անոր՝ որ խղճին ձայնին առ. Երեսս անփոյթ ձեւանայու վարժեցուցեր է ինքզինքը. օրէնքը առաջինը կը խրատէ, Եւ Երկրորդը մարդկութենէ դուրս կը հերքէ: Ուստի մարդիկ կենացս Եւ անմահութեան մէջ Երջանիկ ըլլալու համար իրենց անձնական կիրքերը հարկ է որ խղճի ատեանին ներկայացնեն որ օրինաց բնական ատեանն է. Եւ անոր պատուերին հնազանդին: Այս հնազանդութիւնը պետք է կամակար ըլլայ. զի բռնին՝ արժանաւորութիւն մը ջունենար, Եւ մեզ հստանակութեան կը տրամադրէ: Նա՛ մանաւանդ, ինչպէս անհանդուրժելի է ՚ի մեռ.ս բռնաւորի գերութիւն՝ նոյնպէս է Եւ ՚ի մեռ.ս կրից : Առջի կերպին մէջ տէր մը սպասաւորացը վրայ կը բռնանայ. Երկրորդին մէջ անձնատէր վատ մը, արծարապաշտ կեղծաւոր մը ամբողջ ժողովրդեան մը, ազգի մը վրայ կը բռնանայ. Եւ քանի որ գանի բշուստացնելով ինքը Երջանիկ ըլլայ կարծէ՝ այն անտեսանելի որդը որ երբէք չի մեռնիր, կենդանոյն անոր սիրտը կը կրծէ. մինչեւ գայ այն սեւ օրը ուսկից յաւիտեանս հոգին պիտի կրծէ:

Օրէնք, Էդբարր իմ, օրէնք, ամեն ազատութիւն որ օրինօք վաւերացած չէ բռնութիւնն է. օրէնք,

Եղբարք իմ. հոն կը գտնայ իւրաքանչիւր որ իր իրաւունքը վայելէլու. արտօնութիւն իբրեւ փոխադարձ զին իւր վրայ դրուած պարտականութեանը կատարման: Այն երկնային ձեռքը որ արեւը փակեր է ժամանակի եւ միջոցի սահմանին մէջ, եւ ըսեր է. « մի անցնիր ասկից անդին » . եւ արեւը չէ անցեր. նոյն ձեռքը զմարդ 'իպատկեր իւր ստեղծեր է տուեր է անոր օրէնք եւ խիղճ. եւ ըսեր է. « այդ քո սահմանդ է. մի անցնիր անկից անդին » : Երանի բէ մեր բանական արեւը անբան արեւին ջափ այս փրկաւետ պատուերին հնազանդեր: Արդ' ով որ *Սաշաւաւոր Դրութեան* հնազանդիլ չուզեր' ապրստամբ է իր Աստուծոյն եւ հետեւաբար բռնաւոր իր նմանին վրայ: Այն, Եղբարք իմ, եթէ երբէք ըզմայլ գերութիւն մի կայ' խղճի. եւ օրինօք վաւերացեալ ազատութեան գերութիւնն է:

Այս զգացումները զորս երանի բէ զգալուս հաւասար կարենայի բացատրել, ստիպեցին զիս մեծանուն հեղինակիս այս ընտիր գործը բարգմանել: Թեպետ այս կերպ վիպասանական գրութեանց մէջ դեռ. ընտրելագոյններ կրնան ըլլալ, բայց մեր ազգին այժմու վիճակին, այսինքն է *Օրհնես Յարգ* եւ *Պարսպարութեան Սաշաւաւ* ճանչնալու եւ պաշտելու, եւ դիմացինին' որջափ եւ մեծ ոմն եւս ըլ-

լայ, ճանջցընելու եւ պաշտելի բնելու մասին գործոյս զգալի կատարելութիւն ունենալը անուրանալի է:

Այսու համոզմամբ է որ Պեղիկբաշի Հայկազնեան Ընկերութիւնը Ազգային ծառայութիւն մը բնելու դիտմամբ իւրեն նուիրուած այս քարգմանութիւնը 'ի լոյս ընծայել փութաց. որով անշուշտ իրաւունք կ'ստանայ պահանջելու ընթերցասէր հասարակութենէս երախտագիտութիւն վասն Հեղինակին, քաջալերութիւն վասն իւր եւ ներողամտութիւն վասն քամգմանչիս:

Յ. ՈՍԿԱՆ:

ԱՆԳՈՒԹՄԱՆ ՊԵՏՐՈՍ

ՀԱՁԱՐ՝ երեք հարիւր յիսունըվեցին, սեպտեմբեր ամսոյ տօթագին օրուան մը երեկոյն մօտ, Սէվիլ քաղքին և շրջակայիցը վրայ այն մըրիկներէն մէկը պայթեցաւ որ հարաւային դաւառներու մէջ բնակողները միայն կրնան երևակայել:

Բոցեղէն պատառ մը երկնից երեսը ծածկեր էր գոր որոտընդոստ շանթը կը հերձոտէր. քանի որ գլխիկոր հրաբուռղխէս՝ լավայի տեղ տեղատաօափ ջրոյ հեղեղներ կը ժայթքէին: Այս լայնածաւալ հնոցէն ատեն ատեն կայծ մը դուրս կը ցայտէր, իսկոյն օդը կը պատուէր և օձի պէս կը գալարէր եղևինի մը կատարը, ծառընոյն հետայն կը բորբոքէր իբրև վիթխարի ջահ մը, կեցած տեղւոյն զահավէժը վայրկեան մը կը

լուսաւորէր և կը մարէր • պահ մը երևան հա-
նած շրջանը թանձրագոյն խաւարի մէջ ձգելով •

Աոր ջրհեղեղի մը սկզբնաւորութիւն սեպ-
ուելու միջոցիս՝ երկու որսորդք իրենց ուղե-
կիցներէն բաժնուած, և բոլորովին ոյժաթափ
ձիերնին սանձերնէն քաշկռտելով՝ քարուտ ճա-
նապարհէ մը կ'իջնային որ նոյն միջոցին Ան-
ռա-Մօրենի լեռներուն կողերն 'ի վար սահող և
Աուատալքիւի վիր գետոյն անցած ձորին խորը
իջնող հեղեղատներէն մէկն էր • Այս ճանա-
պարհորդները, որ լռիկ կը քայէին, ինչպէս բը-
նական է մոլորած մարդիկներու, ատեն ատեն
կանկ կ'առնուին և ականջ կուտային թէ արդ-
եօք կայծակի գոռումէն զատ ուրիշ ձայն մը կը
լսե՞ն • բայց կարծես թէ երկրիս վրայ ամեն բան
լուսթեան մէջ էր այն անհրաժեշտ ձայնը մտիկ
ընելու համար որ երկնքէն կը խօսէր • Այն-
ջապէս, երբ որոտումը՝ կարծես թէ գոռալէն
ալ հողներով վայրկեան մը միջոց տուաւ, որ-
սորդներէն կրտսերը, որ քօանուերկուքէն քսա-
նըչորս տարու հասակին մէջ բարեյարմար դէմ-
քով ազնուազգի տեսլամբ խարտիշադեղ եր-
կայն մագլերով և հիւսիսականաց ուժ սպիտակա-
գոյն յաղթանդամ երիտասարդ մի էր փղոսկրեաց
փող մը բերնին դնելով այնպիսի երկարածիդ
սուր ճոխնչ մը հանեց անկից, որ գահուսման

մրբկիս մէջ թողին ականջք վերջի դատաստանի հրեշտակին գոչմանը պէս պէտք էր հնչէր : Ճամբան կորսնցուցած որսորդս երրորդ կամ չորրորդ անգամն էր որ ՚ի զուր այս միջոցս կը գործածէր . սակայն այս վերջի անգամն աւելի յաջողութիւն ունեցաւ . վասն զի վայրկեան մը ետքը լեռնական փողի մը ներդաշնակ հնչիւնը իրենին պատասխանեց . բայց անչափ հեռուէն և անանկ տկար՝ որ երկու որսորդները վայրկեան մը կասկածեցան թէ արձագանքի կատակ մը չըլլայ : Արդ՝ երիտասարդը փողը կրկին բերանը տարաւ և յուսով առաւելեալ զօրութեամբ մը դարձեալ հնչեցուց . այս անգամուն՝ ալ կասկածի տեղի չի մնաց , վասն զի իրեն պատասխանող ձայնը իր հնչեցուցածին վրայ եղանակաւ որեալ այնպէս որոշ էր որ՝ որ կողմէն գալը անշփոթ հասկըցաւ : Իսկոյն խարտիշահեր պատանին ձիուն սանձը ընկերին ձեռքը նետելով խռոչաւ որ ճանապարհին եզերքն եղող բլուրներուն մէկուն վրայ ելաւ , և հայեցուածքը դէպ ՚ի ձորը ուղղելով՝ որուն խորութիւնը ատեն ատեն կայծականց փայլմամբը կը լուսաւորուէր , նշմարեց , գրեթէ կէս խարասախի չափ հեռու , իրենց գանուած լեռանը դիմացն եղող լեռան կողին վրայ , բոցավառ հուր մը ժայռի մը գլուխը : Առջի բերան կասկածի մէջ մնաց թէ արդեօք

մարդու ձեռք վառած էր զայն թէ Աստուծոյ .
բայց երրորդ անգամ առաւելագոյն զօրութեամբ
փողով նշան տալէն ետքը եկած պատասխանին
ձայնը ճիշդ բոցին տեղէն թուելով իրեն՝ ալ
աներկմիտ իջաւ այն խոռոչը ուր ընկերը իրեն
կ'սպասէր . և մէկտեղ դէպ ՚ի այդ կողմը սկը-
սան յառաջանալ : Արդարև , ատեն ատեն փող
հնչեցնելով և միշտ մօտագոյն պատասխան առ-
նելով , ժամու մը չափ խոտորնակի շաւիղներէն
քայլէն ետքը , ճանապարհորդները լեռան ըս-
տորտօր հասան և որոշակի տեսան որ իրենց
լապտեր եզող լոյսը ագարակի տան պէս փոքր
բնակարան մը կը լուսաւորէր . բայց իրենց և
այդ տանը մէջտեղէն յորդահոսան և ահեղա-
սաստ կը դլորէր Առատալքիւիվեր :

— Սուրբ Անկօն մեզի հասնի , աղաղակեց
երկու ճամբորդներուն կրտսերը այս տեսարա-
նին , վախնամ թէ , Ֆէ'րրան , զուր տեղը այդ
չափ ճամբայ քայլեցինք . հիմայ՝ ալ դիշերը պա-
տրապարուելու խորշ մը գտնելու նայինք :

— Ինչո՞ւ , Տէր , պատասխանեց դէմինը :

— Ասան զի ասանկ ուշ ատեն Առուն մի-
այն կրնայ նաւարկել դժոխային գետիս վրայ
զոր բանաստեղծք Առատալքիւիվեր անուանե-
ր են . բայց աւելի աղէկ կ'ըլլար եթէ Ախերոն
անուանէին :

— Կարելի է որ սխալեք, Տէր արքայ, հիմա ալ այնչափ մօտեցած ենք այդ տանը որ հոն կից մեր ձայնը կրնայ ըսելի. և անտարակոյս թէ որ բնակչաց մեծ փոխարէն մը խոստանաք և ձեր ով ըլլալը յայտնէք

Ա՛րդ մնեցընեմ գ. քեզ Մարիամիս սպիտակ ձեռացը վրայ, աղաղակեց խարտիչադեղ պատարնին (որ նոյն ինքն Պասթիլի թագաւոր Տօն Ռեարն էր), չըլլայ որ, Պէրրան, ատանկ խօսք մը բերնէդ փախցընես. կարելի է այդ տունը իմ անիծեալ եղբայրներուս կուսակիցներէն մէկը գտնուին և ՚ի գին արեանս, կրկնապատիկ փոխարէն ստանալու յուսով դամբանական հիւրընկայութիւն մը ընէ ինձի . ո՛չ, ո՛չ, Պէրրան, ՚ի սէ՛ր հոգւոյդ, իմ աստիճանիս և բաղդիս վրայօք բառ մը անգամ բերնէդ չի հանես .

— Աներկմիտ եղիք, Տէր Արքայ, պատասխանեց Պէրրան խոնարհութիւն մը ընելով ՚ի նշան հնազանդութեան և յարգանաց .

— Մանաւանդ որ օգուտ մ'ալ չըլլար, աղաղակեց Տօն Ռեար. վասն զի Տէրն իմ մեղքս քաւէ, տե՛ս. ահա նաւակ մը եղերքէն կը բացուի .

— Յայտնի է արդ, որ Չեր վեհափառութիւնը ուղիղ դատողութիւն չընէր մարդկան վրայ .

— Պատճառը սա է որ, բնաւ ժպտելով
թագաւորը զի ես զանոնք իմ շուրջս եղողնե-
րուն վրայօք կը դատեմ առ հասարակ, բայց
սակաւաթիւ անձինք 'ի բաց առնելով, քիչէն
յայտնի է շատին վատութիւնը :

Սեպէ թէ Պէրրան ներքին համոզմամբ
թագաւորին համախոհ գտնուելուն՝ կամ տա-
լու պատասխան մը չունենալուն՝ լուռ կեցաւ,
և հայեցուածքը Տօն Ռետրին պէս դէս 'ի
այն նաւակը ուղղեց որ կը յառաջանար իրենց
կողմը, ամեն մէկ վայրկեան կամ հոսանքէն
յաւիշտակուելու կամ ջուրին յորձանքն 'ի վար
սահող արմատախիլ ծառերէն մէկուն զարնուե-
լով ջախջախուելու վտանգաւ : Ասաւակը վա-
րողն էր քառասուն քառասունը հինգ տարու
թանձրատեսիլ բայց լուրջ և անկեղծ դիմօք
մարդ մը, դիտելու արժանին սա էր որ, վը-
տանգի մէջ այս մարդը հանդարտութեամբ
և միօրինակ շարժմամբ կը թիավարէր . յայտ-
նի նշան այն անխռով արութեան՝ որ սա-
կաւաթիւ մահկանացուաց շնորհեալ է . որոնք,
Աստուծմէ իրենց որոշուած վիճակին բերմամբը՝
կամ դիւղի մը մէջ կամ արքունական գահի վը-
րայ իբրև սքանչելիք կ'երևան : Ար յառաջանար
արդ այս մարդ, ծանր բայց անանկ ճարտարու-
թեամբ և այնչափ կորովով որ մարմնոյ ամեն

կրթութեանց մէջ անձամբ քաջ հանդիսացող
 և անոնց արժէքը լաւ ճանչցող Տօն Ռետոր
 զարմացմամբ անոր գալը կը դիտէր: Ազերքին
 երբոր քանի մը ոտք մնալով մօտեցաւ, իսկոյն
 լեռնականաց յատուկ անվեհերութեամբն ու ա-
 ռաձգութեամբ ասիանց վրայ նետուեցաւ, և
 նաւաիր չուանով մը սկըսաւ քաշել մինչև որ
 ցամաքին դարաւ. յետոյ իբրև թէ կեանքը ա-
 մենևին վտանդի մը մէջ դրած չըլլար, ամենա-
 պարզ ձայնիւ և ձեռքը կարկառելով, — մտէք,
 Տեա՛րք իմ, ըսաւ, մեծաւ յարգանօք գլուխն
 հակելով՝ բայց ոչ ստրկաբար:

7292-58

— Հապա մեր ձիերը, ո՛ւր թողունք, հար-
 ցուց Տօն Ռետոր:

— Անոնք լողալով ձեր ետևէն կուգան,
 Տեա՛րք իմ, բաւական է որ սանձերնին կարճը
 բռնուի՝ անանկ որ գլուխնին ջուրէն դուրս մը-
 նայ. ամենևին վտանգ մը չըլլար անոնց: Տօն
 Ռետոր և Ֆէրրան լեռնականին պատուէրը կա-
 տարեցին. և արդարև իրենց նաւուղիին բա-
 զուժ արութեամբն ու կորովովը բազմադիմի վը-
 տանգներէ անփորձ անցնելով՝ դիմացի եզրը
 հասան, և իսկոյն իրենք և ձիերնին ցամաքն ե-
 լան. և առաջնորդնին ետևէն երթալով դիւրին
 ճամբով մը եկան այն հիւղը, ուր ժամէ մը ՚ի
 վեր կը փափաքէին հասնիլ. իսկոյն՝ դռանն առ-

Ղին իրենց սպասող քսան տարու երիտասարդ մը ձիերուն սանձերէն բռնելով զանոնք դէպ ՚ի սայլի կայարան մը տարաւ :

— Ո՛վ է այդ երիտասարդը , հարցուց Տօն Բետր , անոր ետեւէն նայելով :

— Ի՛մ Մանուէլ որդիս է , Տէր :

— Հապա ի՞նչպէս թող տուաւ , որ հայրը մինակ մեզի օգնութեան գայ , քանի որ ինքը հոս էր և մեզի կ'սպասէր :

— Չեզի անհաճոյ չի թուի , Տէր , նոյն միջոցին ինքը Քարմօնա գացած էր . առջի անգամ ձեր փողին ձայնը լսածիս պէս՝ ես զինք հոն փոքր ինչ պաշար բերելու խրկեցի . վասն զի այսօր մօտակայ անտառին մէջ մեծ մրրիկ յուզելուն՝ մակաբերեցի որ դուք ճամբանիդ կորսնցուցած որսորդներ էք և հարկաւ սովալլուկ հոս պիտի ժամանէք . արդ ուզեցի որ լեռնցիի մը տնակին սովորական կերակուրէն աւելի բան մը ձեզի մատուցանեմ . և անտարակոյս ինքն ալ դեռ նոր հասած պէտք է ըլլայ . ապա թէ ոչ , եթէ հոս գտնուէր՝ ձեզ առնելու համար ոչ ինքը մինակ կուգար և ոչ ես , այլ երկուքնիս մէկտեղ :

— Քու անունդ ի՞նչ է , հարցուց Տօն Բետր :

— Ծառայ եմ ձեր Տէրութեանը , իմ անունս է Ժիւան—Քասբուալէ :

— Իրաւ որ , Ժիւան—Բասքուալէ , ըսաւ
Թագաւորը . կը փափաքիմ քեզի նման շատ ըս-
պասաւորներ ունենալ , վասն զի դուն բարի մարդ
մ'ես :

Ժիւան—Բասքուալէ գլխովը խոնարհու-
թիւն մը ըրաւ , գործոյն արժանի գովեստ ըն-
դունող մարդու մը պէս , և մատովը տնակին
դուռը ցոյց տալով ճանապարհորդները հրաւի-
րեց հոն մտնալ : Տանտիկնոջը խնամօքը սեղանը
դրուած և վառարանի մէջ լաւ կրակ մը պատ-
րաստ գտան : Յայտնի էր որ Ժիւան—Բաս-
քուալէ այսպիսի պարագայի մէջ երկու սախո-
ղագոյն պիտոյից , այսինքն անօթութեան և ցըր-
տոյ , դարմանն հոգացեր էր :

— Տե՛ս , ըսաւ Տօն Բետր , վերաբերուն
տնակին մէկ անկիւնը նետելով . հարիւր լիտր
կը կշռէ . քամուի նէ կարծեմ մէջէն այնչափ
ջուր կրնայ ելել , որ Ալպուքէրքին ջրափորձու-
թիւն մը տալու կ'օգտէր , թէ որ կանխազգու-
շութեամբ Ալիպօնայի արքունիքը ապաստանած
չլլար :

— Աթէ կը հաճիք , Տեա՛րք իմ , ըսաւ Բաս-
քուալէ , իմ և տղուս փոխնորդներէն ձեզի
տամ . թէպէտ հասակէկ են , բայց վրանիդ գըտ-
նուածներէն միշտ աւելի հանգիստ , մինչև
անոնք չորնան :

— Ատիկայ հարցընել անդամ պէտք չէ, բարի տանուտէր • ջուրը թաթխուած որսորդ մը երբէք այդպիսի առաջարկութիւն մը չի մերժեր • Ե՛ւր, զգեստները • ընթրիքդ ակորժս կ'արծարծէ • շատ ատեն անցընելու չի գար, իսկոյն փոխուիմ, ու սեղանիդ հետ տեսութեան գամ:

Ժիւան—Քասքուալէ պզտիկ խուցի մը դուռը բացաւ, ուր անկողին մը պատրաստուած էր, և կրակը կը վառէր • յետոյ արկղէ մը զգեստներ և կտակեղէն հանելով, տարածեց զանոնք աթուակի մը վրայ և դուրս ելաւ •

Երկու որսորդք աճապարանօք սկըսան զգեստ փոխել •

— Հիմա, ըսէ, Ֆէրրան, ըսաւ Տօն Քետր • Թէ որ անունս զըուցած ըլայի, ասկից աւելի ընդունելութիւն մը պիտի գտնէի՞նք արդեօք •

— Սա յայտնի է որ, պատասխանեց պալատականը • տանուտէրը աւելի յարգանօք կը վարուէր, բայց ոչ աւելի անկեղծութեամբ •

— Այդ անկեղծութիւնն է որ զիս կ'զմայլեցընէ • Այսպիսի ծպտեալ արշաւանքներուս մէջ շատ օգուտ եմ քաղեր ես, իբրև անձանօթ մէկու մը՝ ինձի տրուած խորհուրդներէն • իսկ իբրև թագաւորի տրուած գովեստներէն՝ ոչ երբէք • Աւստի այդ բարի մարդը կ'ուզեմ խօսել •

ցընել :

— Ե՛ր դժուար բան չէ , Տէ՛ր Արքայ • և կրնամ ըսել թէ այժմէն ապահով կրնաք ըլլալ անոր ըսելիքներուն անկեղծութեանը • մնաց որ , ՉերՄեծափառութեան լսելիքները՝ միայն հեշտալուր բաներ կրնան ըլլալ :

— Ի՛նչէ՛ թէ այդպէս ըլլար , ըսաւ Տօն Բետր :

Եւ որովհետեւ վըանին փոխեր էին , կերակրոյ սենեակը մտան ուր ընթրիքը պատրաստուած էր :

— Ետ ի՞նչ է , ըսաւ Տօն Բետր , երկու հոգւոյ համար միայն պնակ դրուած կը տեսնեմ սեղանի վրայ :

— Գալու ուրիշ ընկեր մ'ալ ունի՞ք , հարցուց Բասթուալէ :

— Ո՛չ , փառք Եստուծոյ մենք մեզի ենք • բայց դուն և ընտանիքդ ընթրիքնիդ ըրի՞ք :

— Ո՛չ , դեռ չըրինք , Տէ՛ր • բայց ձեզի պէս ազնուական տեարց հետ սեղանակից ըլլալ չի վայլեր մեզի պէս խեղճերուն • մենք ձեր սեղանին սպասաւորենք , յետոյ մենք ալ կ'ուտենք :

— Երզնում ՚ի սուրբն Յակոբ բարի մարդ , գոչեց Տօն Բետր , որ ատանկ չի պիտի ըլլայ • Գուն և կինդ սեղանը պիտի նստիք և տղադ մեզի սպասաւորէ • ոչ իբրև թէ անոր և մեր մէջ

Չը նախապատուութիւն մը գտնուելուն՝ բայց անոր համար միայն՝ որ անիկայ կրտսերագոյնն է մէջերնիս • և միշտ պզտիկին պարտքն է մեծերը պատուել : Քեզ տեսնեմ, Մանուէլ, զքեզ կը կարգեմ մատակարար և տակառապետ • այս պաշտօնը կընդունիս :

— Եյս իրիկուան համար կ'ընդունիմ, վասն զի դուք մեզի հիւր էք :

— Եյսպիսի պաշտօն մը թէ որ մեծ տիրոջ մը քով քեզի առաջարկուէր, հարցուց Տօն Բետր, միթէ չէի՞ր յանձն առնուր :

— Չէի յանձն առնուր :

— Օ, օրաւոր տիրոջ մը քով :

— Դա՛րձեալ չէի յանձն առնուր :

— Թագաւորի՛ն քով :

— Երբէ՛ք չէի յանձն առնուր :

— Ի՞նչ պատճառաւ :

— Վասն զի լաւ ևս կը համարիմ լեռնականներուն յետինն ըլլալ, քան թէ սպասաւորներուն առաջինը :

— Յիրաւի, եղբայր Բապուալէ, ըսաւ Տօն Բետր նստելով. կ'երևի որ սատանայէ խորշելու չափ սպասաւորութենէ խորշող տղայ մը ունիս • բայց ես առաւել ևս երախտապարտ եմ անոր այսօր իւր սովորութենէն խտտրելուն համար :

— Այսօր, պատասխանեց Ռասքուալէ. դուն մեզի համար Տիրոջմէ մը աւելի, իշխանէ մը աւելի, թագաւորէ մը աւելի ես :

— Ո՛վ եմ ես ուրեմն . հարցուց Տօն Ռետր :

— Մեր հիւրն ես դուն , պատասխանեց Ռասքուալէ խոնարհելով . դուն Աստուծոյ կողմանէ մեզի խրկուած ես , քանի որ Տէրերը , Իշխանները , Թագաւորները . . . :

— Սատանային կողմանէ ձեզի խրկուած են . անանկ չէ՞ մի . գոչեց Տօն Ռետր դէպ ՚ի ետին հակելով և իր գաւաթը Մանուէլին երկնցնելով :

— Ըսելիքս այդ չէր , պատասխանեց Ռասքուալէ . սակայն սա խեղճ Պասթիլի թագաւորութեան գործքերուն ընթացքին նայելով մարդուն այդպէս կարծելը կուգայ :

— Միթէ՞ Արահօնին մէջ գործքերն աւելի աղէկ են :

— Ոչ , հոն ալ մէկ Ռետրին տեղ միւսը , անգութի տեղ անգութ մը , Ներոնի տեղ Տիբեր մը . իրարմէ վար չեն մնար :

Տօն Ռետր շրթունքը խածաւ , և գաւաթը դեռ չի խմած սեղանին վրայ դրաւ . Ֆէրրան տը Պաստրօին գոյնը նետեց :

— Վարժեմ դարձեալ բերանդ բանաս պիտի ըսաւ Ժիւանա . շատ աւելի աղէկ կ'ըլլայ թէ որ լռես :

— Թո՛ղ որ հայրս խօսի , ըսաւ Մանուէլ .
ըսածը ճշմարիտ է :

— Այո՛ , այդպէս է , ըսաւ Թագաւորը .
ըսածը շատ աղէկ . բայց տարբերութիւն մը
պէտք էր ընել Արահօնի Տօն Բետրին և Գաս-
թիլի Տօն Բետրին մէջ . և չի մոռնալ որ Թէև
առջինին համար ամենը Անգութ է կ'ըսեն՝ միւ-
սը ոմանք Արդարադատ կ'անուանեն :

— Այո՛ , ատոր համար է որ արդարութիւ-
նը լաւ կը կատարուի , և Սէվիլի մէջ ոչ գողու-
թիւն կ'ըլլայ , ոչ սպանութիւն :

— Եղբայր Բասքուպէ , այդ Թագաւորին
գործը չէ այլ Բո՛ւֆէր Լո՛ւֆֆէրէին (առաջին պաշ-
տօնեայ) գործն է :

— Եթէ այդպէս է , ապա ի՞նչու Բո՛ւֆէր
Լո՛ւֆֆէրէին իր պաշտօնը չի կատարեր :

— Ասան զի մեծ քաղքի մը մէջ գոր-
ծուած ամեն ոճիրներուն հեղինակները միշտ չի
կրնար գտնալ :

— Սակայն գտնալը պարտքն է . և Թէ որ
Տօն Բետր Թագաւորին տեղ ես ըլլայի , զիտեմ
Թէ ի՞նչ ճամբայ կը բռնէի որ անիկայ ստիպուէր
յանցաւորը գտնալու :

— Լաւ , Բասքուպէ . ըսէ՛նայինք ի՞նչ կ'ը-
նէիր :

— Ար պարտաւորէի Բո՛ւֆէր Լո՛ւֆֆէրէին պա-

տասխանատու ըլլալու գողցուած ապրանքներուն համար՝ արծաթ ընդ արծաթոյ , և սպանու թեան համար՝ գլուխ ընդ գլխոյ :

— Եւ ո՛վ այդ պայմանաւ այդ պաշտօնը կ'ընդունէր :

— Եւ ջի գէմդ ելլող պարկեշտ մարդը :

— Բայց , ըսաւ Տօն Բետր , խնդալով . այս օրուան օրս գիտես արդեօք թէ պարկեշտ մարդ ըսածդ ի՞նչ հազուադիւտ բան է :

— Եւ յո՛ , Տէր , քաղաքներուն մէջ փնտրու ուելուն համար հազուադիւտ է , ըսաւ Մանուէլ :

— Յիրաւի , եղբայր Բասքուալէ , տղուդ խելքը իր հասակէն վեր է . քիչ կը խօսի , բայց խելքով կը խօսի . սակայն , կը փափաքէի դքեզ Բոնիֆեր Եստիֆէնիէ տեսնել . որովհետեւ այդ պաշտօնին համար պահանջած գլխաւոր յատկութիւնը անտարակոյս ունիս :

— Արծաղբէք , Տէր , ըսաւ Բասքուալէ . բայց թէ իմ կացութիւնս այնպէս ըլլար որ այդպիսի բարձր պաշտօն մը վարելու ձեռնհաս ըլլայի , կ'երդնում ձեզ որ երբէք ակնածութիւն մը զին չի պիտի արգիլէր արդարութիւնն 'ի գործ դնելէ . և թէ որ չի կարենայի չարեաց առաջն առնուլ միշտ՝ գոնէ չարագործին իսկոյն ետեւէն կ'իյնայի , որչափ զօրաւոր մէկն ալ ըլլար : Եղատ

մը , թագաւորազուն մը , կամ ինքն թագաւորը
հոգ չէ :

— Բայց , ըսաւ Տօն Բեար , վայրկեան մը
լուռ խորհրդածելէն ետքը . այնպիսի գործքեր
ալ կան՝ զորս ժողովուրդը իբրև յանցանք կը
դատէ . վասն զի անոնց հետևանքը միայն կը տես-
նայ , և պատճառը չի գիտեր . սակայն անոնք
քաղաքական կարևորութիւններ են թագաւո-
րողներուն նկատմամբ :

— Այդ ինքնին յայտնի է , պատասխանեց
Բասթուալէ . անշուշտ չի պիտի երբէք հաշիւ
պահանջէի թագաւորէն ոչ կնոջը արքորման ,
ոչ Սան—Երակօ մեծ հրամանատարին սպանման
և ոչ Բատիլլա արքունուհւոյն հետ սիրահա-
րութեանը վրայօք : Այսպիսի բաները գահին
յատուկ արտօնութիւնները կը սեպուին , որոնց
համար թագաւորները միայն Աստուծոյ հաշիւ
տալու պարտական են : Բայց իմ խօսքս այն զէն
ի ձեռին գողութիւններուն համար է , որով
վայրկեանի մը մէջ ամբողջ ընտանիք մը կը փը-
ճանայ . այդ սրով կամ դաշունով սպանութեանց
համար՝ որով ամեն գիշեր Սէվիլի փողոցները
արեամբ կ'ողողին , վերջապէս ես իմ ձեռնհա-
սութեանս ներքէն ըլլալիք գործերուն վրայօք
կը խօսիմ , թագաւորին արտօնութեանցը երբէք
չի գպչելով :

— Այս ազնուական անձինքը հոգնած են ,
և աւելի կ'ախորժին հանգիստ ընել քան թէ
այդ անիմաստ զրոյցներդ լսել . ըսաւ Ժիւանա ,
էրկանը այսպէս վիճաբանութեան մէջ մտնալուն
դժկամակելով :

— Իրաւունք ունիս կին , պատասխանեց
Քասբուալէ . և Տեարքս ինծի ներողամիտ թող
ըլան , վասն զի այս նիւթին վրայ մէկն որ իմ
բերանս բանալ տայ ալ ճար չի կայ , պէտք է ա-
մեն զխոցածս զրուցեմ :

— Աւ որովհետև կարելի է դեռ ամենը չի
զրուցեցիր , բարի մարդ , վրայ բերաւ Տօն Ռե-
տրը . կը խոստանամ քեզի որ օր մը չէ նէ օր մը
խօսակցութիւնս կը շարունակենք , անհոգ ե-
ղեր :

— Ասածիդ վրայ խորհէ , Տէր , ըսաւ Քաս-
քուալէ . այդ խոստմամբդ կը պարտաւորիս աղ-
քատ տնակիս կրկին այցելու ըլլալու :

— Աս ըրած խոստմունքս սիրով կը կատա-
րեմ . բաւական է որ անկողինդ ալ ընթրիքիդ
պէս լաւ ըլլայ . Գիշեր բարի , տանուաւեր :

— Աստուած հանգիստ պարգևէ , տէր Աս-
պետ :

Աւ գլխովն ու ձեռքովը ողջունի նշան տա-
լով Մանուէլին և Ժիւանաին , թազաւորը Տօն
Ֆէրրան տը Քասարօին հետ սենեակը մտաւ :

Այր ու կին մինակ մնալուէն պէս ժիւա-
նա դարձեալ յանդիմանութեան սկըսաւ :

— Այլ գնա՛ պարծէ՛ , (Նասքուալէ , շատ ա-
ղէկ բան ըրիր , ըսաւ ժիւանա բազուկները ի-
րարու վրայ բերելով և անթարթ աչօք էրկանն
երեսը նայելով , թէ որ աս պարոնները ըսածնե-
րդ երթան մի առ մի թագաւորին ականջը դը-
նեն նէ ի՞նչ պիտի ընես : Քեզի կը հարցընեմ,
խենթութիւն չէ՞ թագաւորին , արքունականաց ,
իշխաններուն և ուրիշ մեծամեծներու վըայօք
այդպիսի խօսքեր խօսիլ : Պատասխան չի տա՛ս .
քեզի ի՞նչ պէտք թագաւորին կնիկ պարպելը ,
եղբայրն սպաննելը և արքունուհւոյ մը հետ
ապրիլը . դուն ապահով ըլլալէդ ետքը , ի՞նչ
վրադ պէտք է քուկին Սէվիլի մէջ եղած մար-
դասպանութիւնները . դո՞ւն գտնուեցար միայն
դրամոյ սնտուկին գողցնող անմիտներուն վրայ
ցաւող . ո՛հ , Տէր Աստուած , Տէր Աստուած .
Դուն՝ քու գիտցած հունձդ ու լուծդ հոգայ
ու տէրութեան վերաբերեալ գործերու մի խառ-
նուիր որոնց խելքդ ամենեւին չի հասնիր :

Անկանը հեղեղօրէն խօսքերուն մէջ միջոց մը
գտնելուն պէս՝ — կին , ըսաւ Նասքուալէ . ըսա-
ծըս ճշմարտութիւնն էր թէ չէ :

— Աղէկ որ ատ խօսքը գիտես . ճշմարտու-
թիւն , ճշմարտութիւն . այո ըսածդ ճշմարտու-

Թիւն էր , բայց գէշն ան է որ քեզմէ մեծին ըսիր • Միթէ կարծե՞ս որ պարկեշտ մարդ ըլլալէ , պարտքերը վճարելէ , եկեղեցի երթալէ և գլուխ բանալով ամենուն ողջոյն տալէն ետքը ալ մարդ խելքին վշաճը արձակ համարձակ կրնայ զրուցել : Աստուած տար որ ատոր դառն փորձը քու վրայ չըլլար :

— Ինչ որ Աստուծմէ կուգայ՝ բարեաւ դայ , ըսաւ Բասքուալէ Ժիւանան ողջագուրելով • վասն զի , ինչպէս ամեն զօրաւոր բնութեան տէր մարդկան յատկութիւնն է , խիստ հեղահոգի էր • և այսպիսի պարագաներու մէջ կուոյ դաշտը թողլով սենեակը կ'առանձնանար :

Բարի Ժիւանան սեղանատան մէջ դեռ ատեն մը քրթմնջեց , բայց որովհետև հոն այժմ միայն Մանուէլը կար , և զիտէր որ որդին հօրն անաչառութեանը սքանչացողն էր , չի համարձակեցաւ անոր հետ շարունակել այդ վիճաբանութիւնը , և վայրկեան մը ետքը գնաց Բասքուալէին քով : Իսկ Մանուէլ , երբոր միակ մնաց , իր հիւրերուն ու ծնողացը թողած սեղանը նստելով , մէկ տեսակ կերակուրէն միայն կերաւ և ջուր միայն խմեց • աս լեռնական ընթրիքէն ետքը հիւրերուն սենեակին դռանն առջին արջու մորթ մը տարածեց պառկեցաւ ու քնացաւ :

Առտուն կանուխ, Տօն Բետր թագաւորը
և Ֆերրան կոմսը ժիւան Բասքուալէին հրա-
ժեշտ տալով և խոստանալով անոր որ քիչ օրէն
իրենց վրայօք լուր պիտի ստանայ՝ մեկնեցան :

Այս պատմած դէպքերնուս վրայ ութը օր
հազիւ թէ անցեր էին երբոր սուրհանդակ մը,
եկաւ ժիւան Բասքուալէին դուռը զարկաւ, ը-
սելով թէ խիստ կարևոր լուրեր ունի հաղոր-
դելու : Բարի մշակը թէպէտ հոն չէր՝ բայց
ժիւանա ճամբորդը ներս հրամցուց, և որով-
հետև խիստ կը փափաքէր զիտնալ թէ ի՛նչ էր
անոր գալստեանը պատճառը, ան ալ ծածուկ
պահելը հարկ չի համարելով՝ յայտնեց որ թա-
գաւորին հրամանաւր այրը Սէվիլի Ալֆոնսոն
կողմանէ կը խնդրուի : Այս լուրը առնելուն՝
որով իրեն կանխազգած երկիւղը կ'ստուգուէր,
ժիւանային վրայ այնպիսի տազնապ մը եկաւ որ
պանդուխտը պարտաւորեցաւ զանի ապահովուե-
լու համար ըսել, թէ Տօն Բետրն այս հրամանը
իրեն ըրած ատենը այնպիսի կերպարանք մը ու-
նէր՝ որ հաւաստի էր թէ վախնալու բան չի
կար : Այս քաջալերութիւնը չէր կրցեր դեռ
ժիւանային երկիւղը փարատել երբ Բաս-
քուալէ որդւոյն հետ ներս մտաւ : Աինը ահու-
գողի մէջ ձգող լուրը մշակը իմացաւ դէմքին սու-
վորական պարզութիւնը երբէք չայլայլելով :

խղճին վրայ ամենևին ծանրութիւն մը չունեցող մարդու մը պէս, լսեց սուրհանդակին զբուռեցածները, և որովհետև կերակուրը պատրաստ էր, զանիկայ սեղանի հրամցուց, և խնդրեց որ ճաշն ընելու և զգեստը փոխելու չափ միայն ատեն տայ իրեն:

Ռասքուլէ ըստ սովորականին ճաշեց. բայց ժիւանան չի կրցաւ փշրանք մը բերանը դնել, և Մանուէն անգամ, թէպէտ ամեն բանի մէջ միշտ հօրը համախորհուրդ կ'ըլլար, սակայն այժմ տարակուսանքը ծածկելու չսոյի չի կրցաւ ինքզինքը բռնել: Աերակուրը լմննալէն ետքը Ռասքուլէ իւր սենեակը մտաւ, ու վայրկեան մը ետքը էն պատուականագոյն զգեստը հագած դուրս ելաւ. պատրաստ էր երթալու:

Ահա սարսափելի վայրկեանը. ժիւանա մեծագոչ կը հառաչէր, կ'աղաղակէր. թէ հետը պիտի երթար, թէ զանի բռնել կուտային ըսպաննել տալու համար, և թէ այսպիսի պարագայի մէջ չէր ուզեր անկից բաժնուիլ: Ռասքուլէ շատ դժուարաւ կրցաւ անոր հասկըցընել որ ըսածները չըլլալու բաներ էին: Ան ատեն ժիւանա բազուկները գալարելով և մեծ աղաղակ հանելով աթոռի մը վրայ ինքզինքը ձգեց: Ռասքուլէ գիտէր որ այս նուազումը տագնապին լմննալուն նոանն է. ուստի գէպ 'ի Մտ

նուէլին դարձաւ, որ ծունկի վրայ էր:

Ռասքուլայէ որդւոյն իրեք պատուէր տուաւ որ կատարէ, ինչ որ ալ ըլլար բանին վախճանը • զԼստուած սիրել, թագաւորին հնազանդիլ, և երբէք մայրը չի լքանիլ • յետոյ անոր ակնկալեալ օրհնութիւնը տալով և Ժիւանան անոր բազկացը մէջ թողլով՝ սուրհանգակին հետ դուրս ելաւ • Երկու ձի իրենց համար կ'սպասէին • մէկուն վրայ Ռասքուլայէ նստաւ՝ միւսին վրայ սուրհանգակը և որովհետև անտալուզեան շատ ընտիր նժոյգներ էին երկու ժամէն Սէվիլ հասան •

Պաշտօնակալ մը քաղքին դուռը իրենց կ'ըսպասէր • սուրհանգակը Ռասքուլայէն անոր յանձնեց և երկուքն ալ դէպ 'ի Երուսաղիմ սկըսան առաջ երթալ • Պործիս խորհրդաւոր դարձուածքը տեսնելով՝ Ռասքուլայէին սիրտը անխռով չէր կրցեր մնալ • բայց, մէկու մը երբէք Ֆեսս հասուցած չըլլալուն համոզմամբը արիացեալ՝ իրեն սովորական ծանր ու հանգարտ երեոյթը պահեց • Պաշտօնակալը ամենեւին բան մը անոր չըսելով տարաւ վառաւոր ապարանք մը, ուր հըրաւ իրեց վանի թագաւորին սպասել և մինակը թողլով դուրս ելաւ • Ետենէ մը ետքը գաղտնի դուռ մը բացուեցաւ և Ժիւան Ռասքուլայէ իր հիւրերէն մէկուն ներս մտնելը տեսաւ, որ խարտիչազեղ մազերով երիտասարդն էր •

— Ժիւան Քասքուայէ , ըսաւ եկողը , ծանր բայց սիրալիր ձայնով մը . կը յիշե՞ս արդեօք թէ քեզմէ արձակուրդ առնելու ատենա խոստացեր էի որ կրկին տեսութիւն պիտի ընէինք քիչ աւտենէն :

— Ա՛յո՛ , կը յիշեմ , պատասխանեց Քասքուայէ :

— Ար յիշե՞ս ընթրիքի ատեն ըրած խօսակցութիւննիս , և թէ ինչպէս դու ինձի ճշմարտութիւնն ըսիր Սէվիլի մէջ ոստիկանութեան կատարուած եղանակին վրայ :

— Ա՛յո՛ ալ կը յիշեմ :

— Ար յիշե՞ս դարձեալ Պլանչին աքսորմանը և մեծ իշխան Սան—Նախոյին և Մարիա Քատիլային ազդեցութեանը վրայօք ըսածներդ .

— Բ՛սածներէս բան մը մտքէս ելած չէ , Տէ՛ր :

— Ա՛նլ . Թագաւորը ըրած խօսակցութեանդ տեղեկացեր է :

— Ար ցաւիմ , Տէ՛ր :

— Ինչո՞ւ :

— Ա՛յան զի ասկից վերջը հիւրընկալութիւն ընեմ ալ նէ , ինչպէս մինչեւ ցայսօր ըրի , ազատախօս ըլլալէ հարկ պիտի ըլլայ զդուշանալ , որովհետեւ յարկիս տակ ասպնջականութի՛ դրտնող Ասպետները , իմ իրենց վրայ ունեցած վրտ

տահուլթեանս վկայութիւն կուտան զիս մատնելով :

— Իրաւունք ունիս , Ռասքուալէ , պատասխանեց անծանօթը . և մեծ վատութիւն եղած կ'ըլլար , եթէ բանն անանկ ըլլար . բայց այդպիսի դէպք մը պատահած չէ :

— Ուրեմն , Տէր , այս հանելուկ մի է , որուն մեկնութիւնը ձեզմէ կ'սպասեմ :

— Բացատրութիւնը դժուար բան մը չէ . քու հիւրերէդ մէկը ինքն Տօն Բետրն էր :

— Թէ որ իմ հիւրերէս մէկը Տօն Բետրն էր , պատասխանեց Ռասքուալէ ծունր խոնարհեցրնելով . անանկ է նէ , Տէր Արքայ , Չեր Աւհապառութիւնն իսկ է այդ անձը :

— Ինչէ՞ն գիտես :

— Չեր սենեակին մէջ միայն մէկ անկողին կար . ուստի բնական էր հեռեւցընել , որ կամ երկու հիւրերս մէկ տեղ պիտի պառկէին հօն , կամ մինակ երիցագոյնը . արդ՝ երբ ես սենեակը մտայ , տեսայ որ կրտսերագոյնը անկողինը պառկած էր , և երիցագոյնը աթոռի մը վրայ կը քընանար . այն վայրկեանէն՝ ա՛լ կասկածս չի մնաց Չեր մեծ Տէր մը ըլլալուն , բայց Թագաւորն ըլլանիդ մտքէս չէր անցներ :

— Ա՛լ , ըսաւ Տօն Բետր . դիտողութեան տէր մէկն ես դու : Արդ՝ հիմա որ գիտես թէ

Պատթիլի թագաւոր Անգուլթն Ռեոր անուա-
նեալը ես իսկ եմ. չե՞ս մի վախնար իմ առաջս
գտնուելէդ :

— Տէր, ես աշխարհիս մէջ ուրիշ բանէ
չեմ վախնար, բայց միայն Աստուծոյ դէմ մե-
ղանչելէ, և ճշմարտութիւնը ծածկելով թա-
գաւորս մատնելէ :

— Բսել է թէ անցեալ օր յայտնած կար-
ծիքիդ վրայ ես միշտ :

— Այո՞, Տէր Աբբայ :

— Թէ որ իմ վրայօքս զրուցուածը ճշմա-
րիտ է նէ՛ խելքդ կը հասնի ինքրզինքդ ինչպիսի
վտանգի մէջ ձգելուդ. ատանկ չէ՞ :

— Գիտեմ այդպէս ըլլալը :

— Դեռ դու այդ կարծիքին վրայ ես, թէ
յանցանքին առաջը առնելը միշտ կարելի ալ չլլ-
լայ նէ՛ պատժելը միշտ կարելի է :

— Այո՞, Տէր Աբբայ, այդպէս ըլլալուն
համոզուած եմ :

— Հապա հակառակն որ ըլլայ՝ պատճառը
ի՞նչ է :

— Պատաւորներու կաշառակերութիւնը :

— Օարմանալի բան, ըսաւ թագաւորը.
դուն աներկիւղ վերանորոգող մ'ես, և կը թուի
ինձ թէ՛ գործերը ուրիշ ընթացք մը պիտի ու-
նենային, թէ որ դուն, ըսենք թէ, Բախիւր ասիս-
Բիւրի ըլլայիր :

— Թէպէտ ենթադրութիւն միայն է այդ որ արժէք չունի, բայց և այնպէս Տէր Արքայ, անտարակոյս կրնամ հաւաստել ՉերԱ, եհափառութեանը թէ ես ալ նոյնպէս կը մտածեմ:

— Պաշտօնդ անաչառ խտուրտեամբ կատարելու պայմանաւ:

Այո՛, Տէր Արքայ:

— Մեծերէն թշնամիներ դէմդ յարուցանելու վտանգաւ:

— Այո՛, քանի որ անոնց բարեկամութենէն ակնկալութիւն մը չունիմ, ատելութենէն ինչո՞ւ վախնամ:

— Թագաւորին վրայ անգամ կասկած մ'որըլլայ, հետազօտութենէ ետ չի կենալու դիտաւորութեամբ:

— 'Նախ՝ Աստուած, ըսաւ Ռասքուալէ յետոյ Օրէնք, յետ որոյ Թագաւոր:

— Բան է, ըսաւ Տօն Ռետր, յետոյ արծաթի սուլիչով մը սպասաւոր մը կանչելով, զըրուցեց անոր. «Ա, ենթիքուաթուօսները (քսան և չորք) թող ներս գան»:

'Նոյն վայրկեանին գուռները բացուեցան, և այս անուամբ յորջորջեալ քաղաքական պաշտօնակալք, որոնց թիւը Անգղիոյ Էլտրմաններուն թուոյն հաւասար է, իրենց պաշտօնական հագուստովը ներկայացան:

— Պարոնայք, ըսաւ թագաւորը, շատ պարագաներու մէջ Տօն թէլէսֆօրօ Բախտեր աստիճանէն մեղսապարտ ներողամտութեամբը պարտքը կատարելէն թերացաւ. Տօն թէլէսֆօրօ ալ Բախտեր աստիճանէն չէ: Ահա անոր յաջորդը:

Աս ըսելով, ձեռքը դէպ ՚ի Բասքուալէին երկնցուց, որ աղաղակեց:

— Ի՞նչ կ'ըսէք:

— Ա'ըսեմ թէ այս ժամէն սկսեալ, Սէվիլէ Բախտեր աստիճանէն դու ես, Ժիւան—Բասքուալէ:

— Բայց, գոչեց լեռնահանը, Չեր Ա, եհա փառութիւնը, խնդրեմ, խորհի որ ես պէտք եղած արժանիքը չունիմ:

— Ստացածոյ գիտութենէ վեր բան է քու ունեցածդ, ըսաւ թագաւորը, անոր խօսքը ընդմիջելով. դուն այն առաքինութիւնները ունիս, զորս Աստուած կը պարգեւէ:

— Բայց միթէ մեծերը կը հաճի՞ն հնազանդանդիլ ինձի պէս ոչինչ մարդու մը:

— Այո՛, երդուեալ յանձն իմ, գոչեց Տօն Բետր. փասն զի ես որ մեծերուն մէջ էն մեծն եմ, նախ ես պիտի տամ օրինակը: Արդ, լսեցիք ըսածս, Պարոնայք. այս մարդը գերագոյն իշխանութիւնը ինձմէ ընդունած է. որ գլուխն որ իյնալ չուզեր՝ խոնարհի. այդ իմ հաճոյքս ու կամքս է:

Բոլոր ժողովքին վրայ խորին լուսթիւն մը տիրեց, վասն զի ամենքը գիտէին թէ Տօն Բետր թագաւորը, յառաջ քան զամենայն հնազանդութի կը պահանջէր: Աոյն ժամուն ատենի պաշտօնեայ մը Ժիւան—Բասքուալէին ձեռքը տուաւ Վէրան (գաւազան իշխանութեան), քանի որ միւս մը կը հագցընէր անոր ներսի դին աքիսապատ կարմիր պատմուճանը, նշան իւր պաշտօնին:

— Ե՛րբ, Պարոնայք, ըսաւ Տօն Բետր. քովի սենեակը գացէք. Ժիւան—Բասքուալէ քիչ մը ետքը հոն կուգայ ձեզ կը գտնայ. զինքը կառավարութեան պաշտօր տարէք, ուր այս ժամէն սկըսեալ, ունկնդրութիւնները պիտի ընէ. և ամենեւին մէկու մը ներեալ չէ, կ'իմանա՞ք ըսածս. մէկու մը ներեալ չէ նաև ինձ անգամ, կանչուած ատեն ատեանի չի ներկայանալ. դուրս ելէք:

Բոլոր հանդիսականք ՚ի նշան հնազանդութեան խոնարհեցան և դուրս ելան. Ժիւան—Բասքուալէ թագաւորին հետ մինակ մնաց:

— Ար մնայ հիմայ ինձի դէմ ըրած ամբաստանութեանցդ վրայօք խօսիլ քեզի, ըսաւ Տօն Բետր, անոր մօտենալով:

— Ձեր վեհախառութիւնը պէտք է յիշէ, պատասխանեց Բասքուալէ. որ ատօնց Բե՛նեք

ասիւնիսն ի ձեռնն հասու թենէ դուրս ըլլալը արդէն յայտնած եմ :

— Իմ դիտաւորութիւնս ալ դատաւորի բան յայտնել չէ . այլ պարկեշտ մարդու գաղտնիք մը վստահիլ :

— Խօսեցէք, Տէր Արքայ, պատասխանեց Բասթուալէ :

— Դո՛ւ այսպանեցիր Պասթիլեան Պլանշը արքորելս, դո՛ւ այսպանեցիր Սան—Նակօ մեծ իշխանը սպաննել տալս, դո՛ւ այսպանեցիր վերջապէս արքունուհւոյ մը հետ հրապարակաւ կեանք անցընելս :

— Այո՛, Տէր Արքայ :

— ‘Նախ’ ինչպէս բոլոր տէրութեանս նոյնպէս քեզ յայտնի է որ Մարիա — Բատիլա արքունուհի մը չէ, այլ օրիորդ մը զոր ամուսնանալէս առաջ Ալպուքէրք կառավարչիս տունը տեսած եմ : Արկուքս ալ դեռահասակ օրիորդը գեղեցիկ էր և ես սիրահար . կամքիս զիջաւ : Ազատ էր ինքը . իր պատիւը իրն էր . զոր ինձի զոհեց : Այդ միջոցին, անոր քովը անցուցած օրերս կենացս երջանկագոյն օրերն են, աւանդ որ սա կաւաթիւ եղան : Մայրս ու կառավարիչս ինձի ըսին թէ՛ տէրութեան օգտին համար Պուրպօնեան Պլանշին հետ ամուսնանալ հարկ էր : Արկար ատեն ընդդիմացայ վասն զի Մարիան

ինձի թագաւ որու թեանէս աւելի , կեանքէս աւելի , աշխարհի ամեն բանէն աւելի սիրելի էր : Բայց , առտու մը ըստ սովորականին , անոր տունը երթալուս՝ նամակ մը միայն գտայ , որով կ'իմացընէր ինձ թէ Գասթիլի խաղաղութեան և իմ հպատակացս երջանկութեան արգելք ինքն ըլլալուն վերահասու ըլլալով , Սէվիլէն դուրս ելեր էր մէյմ'ալ հոն չի վերադառնալու դիտաւորութեամբ : Ե՛հա անոր նամակը , կարգա՛ , և ըսէ ինձի թէ ի՛նչպէս կը թուի քեզ :

Եւ թագաւորը նամակը Բասքուալէին ձեռքը տալով , լռութեամբ սպասեց որ լրմնցընէ : Բասքուալէ մէկ ծայրէն միւսը կարդաց և կըրկին թագաւորին տալով , ըսաւ .

—Տէր Արքայ , Չեր Ա՛յեհափառութեանը հաւատարիմ հպատակի մը գրութիւնն է այդ , յզնուական սիրտէ մը ազդեալ , զորես չեմ կարող ուրանալ :

—Ըն Սիջոցին իմացած կսկիծս , շարունակեց Տոն Բեար , մարդկային լեզուով բացատրելի բան չէ . կարծեցի թէ խելքս պիտի կորսընցընեմ : Բայց սիրտս դեռ մատաղ էր և լեցնորքներով . ըսի թէ հասարակաց երջանկութիւնը առանձնական երջանկութեան տեղը կը բռնէ . և Պլանչը ամենեւին վնասուել չի տուի : Գաւանեցայ առաջարկեալ ամուսնութեան և

Տօն Ֆատրիկի մուցրնել տալու համար Աիւզ մանեան Լչէօնօրի, իւր մօրրմահը, իմ դեռահասակ հարսնացուս դիմաւորելն անոր յանձնեցի։ Հնազանդեցաւ ՚ի թշուառութիւն երկոցունցս վասն զի երբոր թագուհւոյն հետ Սէվիլ հասաւ, ան թագուհին կը սիրէր՝ թագուհին ալ անիկայ։ Ես կիրքը երկար ատեն ինձմէ ծածկեալ մնաց, որ թէև ըստ գործոյն անմեղ՝ բայց ըստ խորհրդոյն միշտ մեղանչական էր։

Առջի բերանը թագուհւոյն ինձի ցոյց տըւած պաղութիւնը անտարբերութեանը կուտայի․ բայց յետոյ հասկըցայ որ ատոր պատճառը ուրիշի մը վրայ ունեցած սէրն էր։ Թագուհին երազին մէջ խօսեցաւ, և ալ ամեն բան հասկըցայ։ Եղետալուր յայտնուէս երկրորդ օրը, ինքք թօլէտի ամառանոցը բնակելու համար մեկնեցաւ, ուր, կ'երդնում քեզ, Բասքուալէ, որ իմ ամենահաւատարիմ ծառաներէս մէկուն, Ինէսթոզային պահպանութեանը տակ՝ միշտ թագուհւոյ մը վայել պատիւ եղաւ իրեն։ Դեռ ամիս մը չանցած Ինէսթոզայէն նամակ մը առի որով կ'իմայնէր ինձ թէ Տօն Ֆատրիքը կաշառով զանի մոլորեցրնելու ջանք էր ըրեր։ Պատասխանեցի Ինէսթոզային որ եղբօրս ինձի դէմ լարած դաւաճանութեանը առ երևոյթս գործակից ըլլայ, և անոր Պլանշին գրած նամակ

ներուն առ այժմ՝ օրինակները խրկէ ինձի մինչև որ անոնցմէ կարևորներէն մէկը ձեռք անցնելով բուն իսկ բնագիրները ձեռքս հասցընէ :

Այն օրէն ետքը Թօլէտի ամառանոցը Պըլանշին համար բանտի պիտի փոխուէր . երկու ամիս ետքը ահա այս նամակը ընդունեցայ :

Այս ըսելով Տօն Բետր , առաջինին պէս երկրորդ նամակս ալ Բասքուալէին ներկայացուց իբրև ապացոյց :

Բու՛նդր ուսիսիւնիւնիւն զանի առաւ ու կարդաց : Այս նամակը ամբողջ Տօն Փատրիկի ձեռագիրն էր , և թագաւորին դէմ դաւադրութիւն մը կ'արտայայտէր . Տօն Փատրիկ՝ իւր եղբօրը Հէնրի Թրանսլթամարէն դատասպարտուած դաւադիր իշխաններուն հետ միացած ըլլալով Պլանշին կը գրէր թէ ապահով ըլլայ և կը խոստանար որ ալ երկար չի պիտի մնար իրեն ատելի եղած անձին իշխանութեանը տակ . Բասքուալէ հառաչելով նամակը ետ տուաւ :

— Նամակիս հեղինակը ի՞նչի արժանի էր , հարցուց Թագաւորը :

— Մահուան , պատասխանեց դատաւորը :

— Ես բաւական համարեցայ անիկայ միայն իր իշխանութենէն զրկել բայց ինքը չի գիտնալով թէ ես ամեն եղելութեան տեղեակ եմ , գիտես ի՞նչ ըրաւ . Չիու մը վրայ ցատկեց՝ և փո-

խանակ տէրու թեանս սահմանագլուխը փախըս
տեամբ ապրելու՝ ուղղակի Սէվիլ եկաւ . ի՛նչ
անմիտ : Աս չուկեցի զինքը տեսնել . բայց անի
կայ պահակներու վրայ բռնացաւ ըսելով թէ ինքն
խմեղբայրս էր , և թէ պալատին այնչափ ինքն
ալ տէր էր՝ որչափ ես : Ան ատեն թող տուի որ
ներս մտնայ . զիտե՛ս , Ռասքուալէ , ի՛նչ ընելու
համար կուգար . ըսաւ թէ , իմ իրեն ըրած նախա
տինքիս պատճառը հարցընելու համար կուգայ :

Անոր առ թագուհին ուղղած նամակնե
րուն բոլորին ալ օրինակները քովս էին . զանոնք
իրեն ցոյց տուի . սա հիմա կարդացած նամակդ
ալ քովս էր , այդ ալ ցոյց տուի . զիտե՛ս ինչ
պատահեցաւ , Ռասքուալէ , մեր երկուքին մէջ .
փոխանակ ծնկանցս փարելու , փոխանակ ոտիցս
փոշին համբուրելու , ինչպէս որ մատնիչի մը ը
նել կը վայլէր , Պարոն Ռատաւոր , սուրը քա
շեց :

— Մե՛ծդ Աստուած , գոչեց Ռասքուալէ :

— Աղէկ որ , եղբարցս ինչպիսի անձինք ըլ
լալը ճանչնալուս՝ յառաջագոյն զգուշութիւն ը
րած էի . ո՛հ կը խոստովանիմ ա՛հա , այն վայր
կենին որ անոր սուրը իմինիս գէմն եկաւ կատա
ղի հրճուանք մը զգացի . ու զանի ձեռքովս ըս
պաննել ուզելով՝ մէկը օգնութեան չի կանչեցի .
բայց մեր կուռոյն շաչիւնը լսելով պալատներս որ

Մանգաները՝ (արքունական պահապաններ) վազեցին . և խօսք մ'անդամ գրուցելու ատեն չի թողով ինձի , անոնցմէ մէկը լախաի հարուածով մը անոր գլուխը ջաղխեց : Իմ ուղածս ամենևին այդ չէր . այլ ինչպէս ըսի՝ ձեռքովս կը փափաքէի զանի սպաննել :

— Ի՞նչ արժանի պատուհասը գտեր է , ըսաւ Բապուալէ . Աստուած քաւէ անոր մատնու թեան մեղքը :

— Այո՛ , բայց երբոր մեռաւ այն՝ զոր ես իբրև եղբայր կը սիրէի , և ինքը զիս մատնեց , երբոր աչքէս հեռու մնաց այն՝ զոր ես կը փափաքէի սիրել իբրև կողակից , և ա՛ն ալ զիս մատնեց , աշխարհի մէջ ալ մէկը չունէի՝ և ըսկրօյ յիշել Մարիա Բատիլան՝ որ իրեն հետ անցուցած օրերս այնչափ ինձ քաղցրացուցեր էր : Տերութեանս ամեն կողմերը զանի փնտրուել տուի , և երբոր իմացայ ուր ըլլալը՝ ես ինքնին փութացի իրեն գիմել առանց թոյլ տալու որ յառաջագոյն լուր տրուի իրեն . և քանի որ ուրիշները կենացս դէմ որոգայթ կը լարէին՝ տեսայ որ ինքն ինձի համար կ'աղօթէր : Հիմա որ ալ իմացար քեզ ըսելիքս , ահա՛ Տօն Պատրիկ և Տօն Բեարս , դատէ զմեզ մեր մէջը . ահա՛ կողակիցս ու արքունուհին դատէ զանոնք ալ իրենց մէջը :

— Տէր Արքայ, պատասխանեց դատաւորը մինչև ցարդ դեռ Արդարագատ Պետրոսն ես, ջանա՛ որ Անդուլթն Պետրոս չըլլաս։ Այլ խոնարհելով առաջի թաղաւորին գնաց վե՛րէն Կոստանոսն երուն քով, որոնք, ինչպէս որ ըսինք, իրեն կ'ըստ պատէին քովի սենեկին մէջ։

Ամիսէ մը ՚ի վեր Ժիւան Ռասքուլէ Ռոմեր աստիճանէն պաշտօնը կը վարէր. այս միջոցին մէջ միայն մէկ մարդասպանութիւն տեղի ունեցեր էր և Տօն Ժիւան Մարվէրտի վրայ իբրև ոճրոյս հեղինակ կասկած ըլլալով՝ երկրորդ օրը ձեռքակալ եղեր էր. եւ մեղապարտ ըլլալուն անդիմադրելի վկայութեամբ համոզուելով Ռոմեր աստիճանէն, ՚ի մահ դատապարտեր էր։ Ե որչափ ալ մեծահամբաւ մէկն էր այս անձը և ազդեցութիւն ունեցող ազգատոհմէ, բայց և այնպէս, Տօն Ռետր թագաւորը արդարութեան գործադրութիւնը ազատ թողելուն համար, անաչառութեամբ վճիռը կատարուեցաւ։ Այս օրինակը շատ ազդեցութիւն ունեցեր էր, և նոր դատաւորին անկաշառաբեկ բնաւորութեան և արթնամտութեանը վրայ բարձր գաղափար մ'էր տուեր։ Իրաւ է որ Ռոմեր աստիճանէն ինն առաջին գործն եղած էր իր նախորդին ժամանակը պաշտօնի վրայ գանուող արկայնեցումն (ստիկանութեան պահակ) չորս մասին երեքէն ալ

ւելին ճամբել . վասն զի գրեթէ ամենքը Տէրութենէս իրենց տրուած թողակէն աւելի մեծագումար կաշառ մեծ տէրերէն կ'ընդունէին և ասով անոնց ցովութիւնները ու վրէժխնդրութիւնները տեսնելու կը կուրանային :

Ասոնց տեղը ինքը ապահով մարդիկ դրեր էր , և երեք կամ չորս հարիւր հոգիէ բաղկացեալ լեռնականաց գունդ մը կազմելով զանի գիշերապահ խումբերու բաժներ էր , որ Ժիրալտայէն երեկոյեան ժամը ինը զարկածին պէս Սէվելի փողոցներուն ամեն կողմը կը պտրտէին : Թէ այս մարդիկը և թէ իրենց վերատեսուչները , տեղ տեղ կանգնած՝ մասնաւոր հրաման ընդունած էին որ՝ ինչպէս ամենէն ամառյի փողոցներուն , նոյնպէս մարդաշատ հրապարակներուն մէջ , ոչ գուններուն խորշերուն և ոչ տան վանդակներուն առջին մէկուն չի թողուլ որ կանկառնէ : Տաժանելի սպասաւորութիւն մ'էր ապիկայ . բայց այս մարդիկը՝ առատապէս կը վարձատրուէին . որովհետեւ Բոնօր աստիճաններէն՝ որ ընդունած մեծագումար փոխարէնէն , միայն ապրուստին համար ամենակարեւոր եղածը կը պահէր , եւելցածովը իր մարդիկներուն առաւելագոյն շնորհ կրնար ընել՝ երբոր իրեն պատշաճ թուէր :

Արդ՝ ինչպէս ըսինք , տասը տասնըհինգ օրէ 'ի վեր Անտալուզի մայրաքաղաքին գիշերա-

կան սովորութեանցը բոլորովին հակառակ, փողոցներուն մէջ միայն մանր մունր քանի մը գողութիւններ պատահեր՝ և անոնց հեղինակները ըստ օրինաց պատժուեր էին, երբոր խոր խաւար գիշերուան մը մէջ Ժիւան—Տասքուալէին ամենակատարեալ վատահութիւնն յունեցող Անթոնիօ—Մանտէց գիշերապահը տեսաւ հեռաւոր և կասկածելի փողոցի մը մէջ վերարկույով պատուած մարդու մը դէպ ՚ի իրեն գալը. Այս մարդը փողոցին մէջ տեղը հասածին պէս կեցաւ վայրկեան մը պատուհանի մը առաջը, երեք անգամ ափին մէջ զարկաւ, ականջ տրւաւ թէ պատասխան մը կ'ընդունի՞ արդեօք. և տեսնելով որ ձայն չի կար, անտարակոյս ենթադրեց թէ կանչածը ով էնէ՛ այր կամ կին, դեռ իր տեղը եկած չէ. ուստի սկսաւ փողոցին դէպ ՚ի երկայնքն ու լայնքը շրջագայել այդ տանը առջին. Մինչեւ ան ատեն դեռ ըսելու բան մը չի կար. Ասպետը կանկ առած չէր, որովհետև այն տեղը վեր վար կը պտըտէր. ուստի Անթոնիօ—Մանտէց, իւր յանձնառութեան պաշտօնին գերին, երևնալէն անգամ զգուշացաւ. խորհելով տակաւին որ իրեն տրուած հրամանին հակառակ՝ եղծման գործ մը չի կայ.

Սակայն քիչ մը ետքը Ասպետը ալ սպասելէն տաղտկացածի պէս դարձեալ պատուհանին դի-

մացը կեցաւ և կրկին ասինն մեջ զարկաւ . այս կոչումը թէպէտ առաջինէն աւելի թնդիւն ունեցաւ, բայց ոչ աւելի յաջողութիւն մը . ուստի Ասպետը հարկադրեցաւ քիչ մը ատեն ալ համբերել . թէև քրթմնջելով ըրած հայհոյանքներէն յայտնի կ'երևար որ շատ կը դժուարէր . բայց որովհետև Ճիւան Ռասքուալէ հայհոյելու արդելք դրած չէր, միայն թէ հայհոյողը կանկ չառնուր . արդ. քանի որ Ասպետը կը հայհոյէր և կը շրջագայէր միանգամայն, Անթօնիօ—Մանտէց լռիկ պահուրտած անկիւնէն դուրս չելաւ, ուսկից փոքր շարժում մը անգամ կրնար զննել, և Ասպետին խօսքերն ալ լսել թէ որ քիչ մը բարձր խօսելու ըլլար :

Արջապէս անիկայ երրորդ անգամ կանկ առաւ . այս հեղուն ձեռուրները իրարու դէմ բազխելով այնչափ ուժով որ խորին թմրութեան մեջ եղողն ալ կրնար արթննալ : Ոգանցը անօգուտ ըլլալը տեսնալով՝ ուզեց աւելի ուղղակի յարաբերութիւն մը ունենալ անոնց հետ զորս տեսնել կ'ուզէր . ուստի զնաց դրան այնպիսի սաստկութեամբ բռնցի հարուած մը տուաւ, որ իսկոյն պառաւ կին մը, համոզուելով որ երկրորդ նոյնպիսի հարուածէ մը դուռը անշուշտ կը խարխիլ, պատու հանին առջին դալով՝ հարցուց թէ ո՞վ էր այսպիսի պարկեշտ բնակարա-

նի մը հանգիստը խանգարողը ասանկ ուշ ատեն :

Ասպետը ապշեցաւ մնաց, վասն զի իրեն ընտանի եղած ձայնը չէր այդ : Առջի բերանը կարծելով թէ կը սխալի, շուրջը նայեցաւ . բայց երբ անկասկած ճանչցաւ այն տունը՝ ուր սովորեր էր ինքն ընդունելութիւն գտնելու : — Ատի՛նչ է, հարցուց, ի՞նչու Ռաքիւիթան չի գար ինձի պատասխան տալու :

— Ասն զի անիկայ առտուրն է ՚ի վեր, իր տիրուհւոյն, Տօնա Աօնօսին, հետ ելաւ գնաց :

— Տօնա Աօնօս գնաց . գոչեց Ասպետը . շատ զարմանք . ո՞վ համարձակեցաւ զանի յափրշտակել :

— Այնպիսի մէկը որ յափրշտակելու իրաւունք ունէր :

— Բսէ ո՞վ է այդ մէկը :

— Տօն Սալիւսդ տը Հարօ, անոր եղբայրը :

— Պառաւ դ՛ո՛ւ, գոչեց Ասպետը . սուտ կը զրուցես :

— Աերդնումքեղ ՚ի՛Նօթօը Տամտէլ Ռիլար :

— Բաց դուռը, որ ըսածիդ ճշմարիտ ըլլալը ես ինքն տեսնելով համոզուիմ :

— Տօն Սալիւսթին հոս չեղած ատեն դուռը չեմ կրնար բանալ, մանաւանդ ասանկ ուշ ատեն . ինձի այսպէս հրաման եղած է :

— Պառաւ դ՛ո՛ւ, ըսաւ Ասպետը . քեզի կ'ը-

սեմ . բայց . չէ նէ դուռը կը կոտրեմ :

— Դուռը ամուր է , Տէր Ասպետ , և դուն զանի չի կոտրած պահակը կը հասնի :

— Պահակը ի՞նչ հոգս , գոչեց օտարը . Պահակը գողերուն և գնչուներուն համար է , և ոչ թէ մեզի պէս պատուաւոր անձանց համար :

Այո , առջի Բեթեր աստեղի տները այդպէս էր . բայց քանի որ Տօն Բետր թագաւորը (Աստուած զանի պահպանէ) Ժիւան—Ֆաքուայէն Տօն Թէլէսֆօրօին տեղը անուանեց , պահակը ամենուն համար է : Ուստի ուզածիդ չափ զարկ . բայց զգուշացիր ուրիշ դուռ խորտակելէ բաց 'ի բանտի դռնէն :

Պառաւը աս խօսքերը զրուցելով պատուհանը գոցեց :

Ասպետը վանդակներուն վրայ նետուեցաւ և երկաթի դաւազանները կատաղաբար ցնցեց . բայց տեսնելով որ պատին մէջ ամուր ագուցուած էին , անանկ որ խախտին անկարելի էր , կրկին դուռը եկաւ և սուրին գունտովը՝ ամեն ուժովը անոր հարուած մը իջեցուց : Ան ատեն Անթօնիօ Մանուէց , որ մինչև ցայժմ հանդիսատես միայն եղած էր , ինչպէս որ ըսինք , ալ միջամուխ ըլլալու ատենը եկած համարեցաւ :

— Տէր Ասպետ , ըսաւ , ներեցէք որ ձեզի յիշեցընեմ , ձեր մեծութեանը պարտուպատշաճ

յարգանօքս հանդերձ, որ երեկոյեան ժամըինը անցնելէն ետքը, Սէվիլէ փողոցներուն մէջ որ և է շաչիւն արգիլեալ է:

— Դու ո՞վ ես սրիկայ, հարցուց Ասպետը դէպ ՚ի ետին դառնալով:

— Ես եմ Անթօնիօ Մանտէց, Ժիրալտայի թաղին գիշերապահներուն գլխաւորը:

— Ա՛յլ, Անթօնիօ Մանտէց, գլուխ Ժիրալտայի թաղի գիշերապահներու. շտակ ճամբադ գնա՛ ու ինձի արգելք մի՛ ըլլար:

— Չեր յարգանքը պահելովս հանդերձ, Տէր, կ'ըսեմ, թէ ձեզ անկ է ճամբանիդ երթալ. վասն զի գիշերը շրջողին արգիլեալ է, ով որ ըլլայ նէ ըլլայ, իրեն տունէն զատ ուրիշի բնակութեանը առջին կանկ առնուլ:

— Ար ցաւիմ այդպէս ըլլալուն, բարեկամ, պատասխանեց Ասպետը, դարձեալ զարնելով. բայց և այնպէս տեղէս ես չեմ խախտիր:

— Աիրք ելաճ ըլլալնուդ՝ այդպէս կ'ըսէք, Տէր. բայց հարկ է որ խորհիք:

— Ես ամեն խորհրդածութիւն ըրած եմ, ըսաւ Ասպետը, և շարունակեց զարնելը:

— Մի՛ ստիպէք զիս բռնութիւն բանեցընելու, ըսաւ գիշերապահը:

— Ինձի՞ դէմ, գոչեց Ասպետը:

— Չեզի և որ և է անձի դէմ, որ յանդըգ-

նի Ռաիօնը աստիճաններէն գերագոյն իշխանութեանը հակառակիլ :

— Այդ իշխանութենէ վեր իշխանութիւն մ'ալ կայ , գգոյշ կեցի :

— Ո՞րն է այդ :

— Թագաւորինը :

— Ես այդ իշխանութիւնը չեմ ճանչնար :

— Չուառական դո՛ւ :

— Թագաւորը օրինաց առաջին դատաւորն է . և թէ որ քու տեղդ թագաւորն ըլլար , և ես մէկ ծուռնկս գետինը դնէի , ինչպէս որ պարտք է ընել գերագոյն իշխանիս առջին , դարձեալ , ծուռնը 'ի գետին անոր ալ կ'ըսէի : Տէր Արքայ , քաշուէ :

— Եւ եթէ ընդդիմանար :

— Թէ որ ընդդիմանար , գիշերապահները կը կանչէի , և զանի մինչև իւր Արքածառի պալատը կը խրկէի արժանավայել յարգանօք : Բայց հրամանքնիդ Թագաւոր չէք . ուստի այս վերջին անգամ ըլլայ , դացէք չէ նէ

— Չէ՛ նէ , կրկնեց Ասպետը ծաղրելով :

— Չէ՛ նէ , զձեզ բռնի կը խրկեմ , Տէր , գոչեց գիշերապահը , ձեռքը երկնցընելով որ անձանօթը օձիքէն բռնէ :

— Չուառական , ըսաւ Ասպետը քայլ մը ետին ոստնուլով , և սուրին ծայրը շեշտակի պա-

հապանին ուղղելով, կորի, չէ նէ կ'սպաննեմ:

— Դուք զիս կ'ստիպէք, Տէր, սուր ձեռք առնելու. հեղեալ արիւնը ձեր վրայ ըլլայ:

Ան ատեն այս երկու մարդոց մէջ սոսկալի մարտ մը սկսաւ, որոնցմէ մէկը կիրքով վառեալ էր և միւսը իրաւամբը արիացեալ, Ասպետը ճարպիկ կ'երևար և զինամարզութեան մէջ ծայրագոյն աստիճանի փորձ, իսկ Անթոնիօ Մանտէց, կորովի և արագաշարժ իբրև լեռնական, անանկ որ՝ մարտը ատեն մը տուեց՝ մրցողները անպարտելի մնալով. վերջապէս գիշերապահին սուրը հակառակորդին վերարկուին մէջ խրելով՝ և խեղճը չի կրնալով զանի իսկոյն ճողոպրել որ հակառակորդին հարուածն զխմադրէ, Ասպետին սուրը անոր կուրծքը շեշտակի ծակեց: Պոչեց մի անգամ Անթոնիօ Մանտէց և գետին փռուեցաւ: Այս վայրկեանին լուսոյ աղօտ նշոյլ մը փողոցին մէջ տարածուելով՝ Ասպետը գլուխը վերցուց և զխմացի տուններէն մէկուն պատուհանին առջին ձեռքը կանթեղ բռնած պառաւ մը տեսաւ: Շուտ մը վերարկույովը ծածկուեցաւ և փութանակի հեռացաւ. շատ զարմանալով պառաւին աղաղակ մը չի հանելուն, նա՛ մանաւանդ լոյսն ալ աներեւոյթ եղաւ, պատուհանը գոցուեցաւ, և խաւարամած փողոցը լռիկ մնաց:

Երկրորդ օրը, հազիւ թէ լոյսը ծագել սկըսեր էր, Ժիւան Բասքուայէ հրաման ընկալաւ Ալքաճառի պալատը երթալու։ Իսկոյն հնազանդեցաւ, և գտաւ Տօն Բետորը արդէն ելած, որ իրեն կ'սպասէր։

— Տէր Բասքուայէ, ըսաւ թագաւորը Բուիէր աստիւնի տեսաճին պէս. այս գիշեր Աէվելի մէջ նոր բան մը պատահելը լսեցիր արդեօք։

— Այ. Տէր Ալքայ, պատասխանեց Բասքուայէ։

— Անանկ է նէ քու ոստիկանութիւնդ լաւ չի կատարուիր. վասն զի ժամը տասնըմէկէն կէս գիշերուան միջոցին՝ Ժիրալտայի ետին Պանտիլի փողոցին մէջ մարդ մը սպաննուեցաւ։

— Վարելի է, Տէր Ալքայ. բայց եթէ ճշմարիտ ըլլայ, հարկաւ դիակը կը գտնուի։

— Բայց քու պաշտօնդ, Տէր Աստիւնի, մինակ դիակները գտնալու վրայ չի կայանար, այլ մարդասպանն ալ գտնալու է։

— Ար գտնամ, Տէր իմ։

— Քեզի երեք օր միջոց կուտամ, և միտքով բեր որ, մեր մէջն եղած գաշադրութեան համեմատ՝ գողութեան և սպանութեան պատասխանատու ես դու. « արծաթ ընդ արծաթոյ և գլուխ ընդ գլխոյ »։ Պնա՛։

— Ժիւան Ռասքուալէ այս միջոցին կար-
ճութեանը վրայօք դիտողութիւն ուզեց ընել,
բայց Տօն Ռեոր առանց մտիկ ընելու սենեա-
կէն դուրս ելաւ :

Ռեիօր ասիւնին այս եղելութեան վրայ
միտքը շատ պաշարուած, իր բնակարանն ելաւ
և հոն գիշերապահ գունդը տեսաւ որ Անթօ-
նիօ Մանտէցին մարմինը վերցընելէն ետքը, զե-
կուցումն տալու եկած էր . բայց այս զեկուցու-
մը բան մը յայտնի չէր ըներ : Գիշերապահ
գունդը Գանտիլի փողոցէն անցընելու ատեն,
դիակի մը զարնուելով և նոյնը մօտի հրապա-
րակին մէջ Աստուածամօր պատկերի մը առ-
ջին վառող կանթեղի մը տակը տանելով ճանչ-
ցեր էր որ իր գլխաւորը՝ Անթօնիօ Մանտէցն
էր . բայց, մարդասպանին վրայօք ամենեւին
լուր չի կար, վասն զի գիակը գտնուած ժամա-
նակը Գանտիլի փողոցը բոլորովին ամայի էր :

Ժիւան Ռասքուալէ իսկոյն սպանութեան
գործուած տեղը գնաց . Այժմ, փողոցը բազ-
մութեամբ լի էր, և հետաքրքիրք կէս շրջանա-
կի ձևով շարուած էին անջրպետի մը առջին, ո-
րուն տակը արեան մօր մը կ'անգայտանար . հոն
ինկեր էր Անթօնիօ Մանտէց :

Ռեիօր ասիւնին ամենուն հարցուածներ
ըրաւ, բայց ոչ ոք դատաւորէն աւելի բան չէր

գիտեր : Մօտակայ տուները մտաւ , բայց բնակիչք կամ մեղսակից կարծուելու վախէն կամ իրօք բան մը տեսած չըլլալնէն՝ ամենևին տեղեկութիւն մը չի կրցան տալ իրեն : Բասքուալէ իր տեղը վերադարձաւ , յուսալով որ իրեն հոն չի գտնուած միջոցը բան մը յայտնուած ըլլայ . բայց նոր բան մը մէկը չէր գիտեր : Պահապանաց գունդին երկրորդ հարցուփորձ մը ըլլալով՝ սա յայտնի եղաւ միայն որ Մանտէց՝ մերկ սուրը ձեռքը գտնուած էր , որ սպաննողին դէմ ինքըղինքը պաշտպանելուն նշանն էր :

Ժիւան Բասքուալէ մարմնոյն մօտը երթալով՝ ուշի ուշով զանի քննեց . սուրը աջ կուրծքէն մտած ու ձախ ուսին տակէն ելած էր . խեղճ Լնթօնիօն , ապա ուրեմն , արխապէս դիմադրաւ էր կեցեր թշնամւոյն : Բայց աս թշնամին ո՞վ էր . յայտնի չէր :

Ժիւան Բասքուալէ նոյն օրը ենթադրութիւններով անցուց , բայց ասով հաւանականութեան ստուեր մը անգամ ձեռք չի կրցաւ բերել . Գիշերն ալ անցաւ նոյնպէս ապարդիւն : Եռտուն կանուխ , հրաման ընդունեցաւ պալատը երթալու :

— Բ սէ՛ նայինք , մարդասպանը գտա՞ր , հարցուց Տօն Բետը :

— Դեռ ո՛չ , Տէր իմ , պատասխանեց Բաս

քուալէ • բայց ամենախիստ խուզարկութիւններ
ընելու հրաման ըրի :

— Դեռ երկու օր ունիս , ըսաւ թագաւորը • և իր ապարանքը մտաւ :

Ժիւան Ռասքուալէ նոյն օրը անցուց նոր
խուզարկութիւններով որոնք առջի ըրածներուն
պէս անօգուտ եղան : Այս օրուան գիշերն առ-
ջինին պէս եկաւ ու անցաւ առանց նոր բան մը
խմացուելու : Առտուն կանուխ Ժիւան Ռաս-
քուալէ պալատը կանչուեցաւ :

— Բ՛սէ տեսնենք , ի՞նչ նոր լուր կայ , հար-
ցուց Տօն Ռետր :

Ոչինչ , Տէր իմ , պատասխանեց Ռասքուա-
լէ • ոչ այնչափ անձին համար անհանգիստ որ-
չափ խուզարկութեանցն ՚ի թերև ելլալուն ա-
մօթապարտ :

Օր մ'ալ ունիս , ըսաւ թագաւորը անտար-
բեր կերպով մը • քեզի պէս ուշիմ գատաւորի մը՝
մարդասպանը գտնալու համար շատ է անգամ
այս միջոցը , աս ըսելով իր ապարանքը մտաւ :

Այս վերջին աւուր մէջ Ժիւան Ռասքու-
ալէ համահաւաքեց բոլոր ձեռք ձգած վկայու-
թիւնները • բայց անոնցմով բան մը երևան չէր
ելեր • սպանելոյն կողմանէ ամեն բան յայտնի էր •
իսկ սպաննողին կողմանէ , ընդդէմ ամենայն ճը-
գանց Ռոմեր աստիճաններէի , ամենայն ինչ անյայտ :

Օրը երեկոյացաւ Ճիւան Ռասքուալէ գիշեր մը միայն ունէր, սպանութե ն տեղը միւսանգամ այցելութիւն մը ընել մտաբերեց՝ նոյն տեղէն կամ շրջականերէն խնդրոյս լուսաւորութեանը նպաստող նշոյյ մը ստանալու ակնկալութեամբ : Ընթոնիս Մանտէցին սպանուիլը արդէն մոռցուած էր, և վկայութիւն՝ միայն անոր արեամբը ներկուած քարն էր մնացեր :

Ճիւան Ռասքուալէ կանկ առաւ ոճրոյն այս յետին նշանին առջին, որ քիչ մը ետքը պիտի անհետանար, և այլ ամենևին ապացոյց մը չե պիտի մնար : Հոն կէս ժամու չափութիկ և խորհրդաճու կենայէն ետքը իրեն այնպէս եկաւ որ մէկը զե՛քը կը կանչէր : Գլուխը դարձուց, և Վէճոս տը՝ Հարօի գիմաօի տանը պատուհանին առջին պառաւ մը տեսաւ որ նշանացի կ'իմացորնէր իրեն թէ բան մը ունէր ըսելու : Գատաւորին գտնուած այժմեան պարագային մէջ որ և է ազդ արհամարհելի չէր, ուստի դէպ ՚ի պատուհանին տակը առաջ գնաց : Իսկոյն բանայի մը ինկաւ ոտիցն առջին և պատուհանը գոցուեցաւ : Հասկըցաւ որ պառաւը յայտնի ելլեալ չուզէր. և բանային առնելով դուռը բացաւ : Սերս մտաւ Ճիւան Ռասքուալէ, և ինքն այլ պառաւին պէս գաղտնի ընթացք մը բռնել ուզելով դուռը գոցեց :

Ան ատեն նեղ ու մթին շաւիղի մը մէջ առաջ երթալով ոտքը վերջապէս սանդուխի մը զարնուեցաւ : Պառաւին բացած պատուհանը երկրորդ դասիկոնին վրայ էր , հետեւաբար այս սանդուխը զինքը անոր սենեակը տանելու էր : Արդ՝ Ժիւան Ռասքուայէ յենարան եղող չուանը բռնելով սկրսաւ աստիճաններէն վեր ելլել : Երկրորդ դասիկոնը հասնելուն՝ կիսաբաց դռնէ մը դուրս ցայտող տկար լոյս մը տեսաւ : Դէպ ՚ի հոն գնաց և երկաթի կանթեղի մը նըշոյլով պատուհանին առաջը տեսած պառաւը ձանչցաւ , որ նշան ըրաւ իրեն թէ դուռը գոցէ , Ժիւան Ռասքուայէ պառաւին հրամանը կատարելով դէպ ՚ի անոր գնաց :

— Ռարի կին , ըսաւ . դո՞ւ էիր նշանացի ինձի իմաց տուողը որ վեր գամ :

— Այո՛ , պատասխանեց . վասն զի ինչ բան հետազօտելի մտքէս անցաւ :

— Ատոր վրայօք կրնաս ինձի տեղեկութիւններ տալ :

— Սարելի է լաւ տեղեկութիւններ տամ քեզի , եթէ երդնուս որ զիս փորձանքի մէջ չի պիտի ձգես :

— Ա՛րդնում քեզի ատիկայ , և որ աւելին է ձօխ փոխարէն մը ընել կը խոստանամ քեզ :

— Թէպէտ հարուստ չըլլալուս՝ փոխարէն

մը ստանալը ինձի համար գէշ բան չէ, բայց այս որոշումը ընելուս բուն պատճառը քեզի պէս բարի մարդ մը տաղնապի մէջ տեսնալս է: Ասորն զի գիտենք մենք որ աս վայրկեանէն մինչև վաղը սպաննողը գտնելու համար պայմանաժամդ կը լրանայ, և թէ որ անոր գլուխը չեյնայ՝ տեղը քու կիներ պիտի իյնայ, և ինչ պիտի ըլլայ թշուառ Սէվիլ քաղաքս, եթէ իրեն բարի դատաւորը պակսի:

— Ա՛ն, բարի կին. խօսէ՛, յանձնն Աստուծոյ, խօսէ՛:

— ‘Սախ’ գիտնալու ես, շարունակեց պառաւը. որ այս տանս դիմացի տունը Սալիւսթաք Հարօ Աոմսինն է:

— Պիտեմ:

— Անոր Աէօնօս քոյրը հոն կը բնակէր:

— Այդ ալ գիտեմ:

— Ա՛ն, տիրուհւոյն սիրահարը գեղեցիկ Ասպետ մըն էր որ վերարկույովը ծածկուած, ամեն զիշեր կուգար, տանը առջին կը կենար և երեք անգամ ափ կը զարնէր:

— Ան ատե՞նը:

— Ան ատենը դուռը կը բացուէր, և Ասպետը ներս կը մտնէր, և լոյսը ճղքուելուն մինչև ժամ մը մնալով հոն կենալէն ետքը՝ դուրս կ’ելէր:

— Յետոյ :

— Երեկ առտու , եղբայրը , անշուշտ եղելու թիւնը իմանալով , եկաւ և քոյրը առաւ տարաւ , տանը մէջ միայն պառաւ վարչուհի մը ձգելով , որուն պատուիրեց դուռը մէկու մը չի բանալ . անանկ որ երեկ Մսպետը գալուն՝ դուզը գոց գտաւ :

— Շարունակէ , ականջս քեզի է :

— Ա՛րդ , որովհետեւ այդ անոր բանին չէր գար , և վարչուհի պառաւն ալ յանձն առեալ պաշտօնին հաւատարիմ կենալով՝ չէր հաճեր դուռը բանալ , փորձ փորձեց որ կտորէ ուներս մտնէ :

— Ո՛հ , ո՛հ . ի՛նչ բռնութիւն . մրմնջեց Բասթուալէ :

— Այդ վայրկեանին էր , որ խեղճ Անթօնիօ վրայ հասաւ , և ջանաց Մսպետը ծամբայ դնելու , բայց անիկայ չուզեց երբէք մտիկ ընել , և սուրբ քաշելով զարկաւ Անթօնիօն և սպաննեց :

— Յիրաւի , 'գոչեց Բասթուալէ , շատ , շատ պատուական տեղեկութիւններ . բայց այդ Մսպետը ո՛վ է :

— Այո՛ , այդ ամեն դիշեր եկող Մսպետը :

— Անշուշտ , այդ Անթօնիօն սպաննող Մսպետը :

- Եւստի, այդ ինքն
- Եւստի ինքն:
- Եւստի ինքն թագաւորն է, ըսաւ պառաւար:
- Թագաւորը, գոչեց Ռասքուալէ:
- Ինքն իսկ թագաւորը:
- Երեսը տեսար:
- Ոչ:
- Չայնը լեցիր:
- Ոչ:
- Հապա ի՞նչէն ճանչցար:
- Քալելու ատենը ոսկերացը ճայթումէն:
- Եւստիս է, գոչեց Ռատաւորը, ես ինքն նշմարեր եմ անոր վրայ այդ եզական հանգամանքը: Աին դու, այս իրիկուն պիտի առնուս խոստացեալ փոխարէնը:
- Եւ գաղտնիքը, միշտ:
- Միշտ:
- Եպս գքեզ Եստուած պահպանէ, դատաւորդ իմ բարի, և մեզ ամենուս համար քու յարգի կեանքդ ազատած օրս՝ երջանկութեան օր ըլլայ ինձի համար:

Են ատեն Ռասքուալէ, պառաւէն հրաժեշտ առնելով իւր ապարանքը վերադարձաւ, և, իսկոյն և իսկոյն պատգամաւոր մը զրկեց Ալքաճառի պալատը: Եւզ մի էր այս առ Տօն Ռետր

Գասթիլեան, երկրորդ օրը Ռուսիոյ աստեանին ներկայանալու :

Երկրորդ օրը առտուն կանուխ Ժիւան Ռասքուալէ Վէնիսիոյ ներուն ժողովը գումարեց, թէպէտ անոնք կանչուելուն պատճառն անգամ չէին գիտեր : Ամենքն ալ իրենց պաշտօնական փառաւոր հագուստնին հագած էին, որոնց վրայ, արդարութեան գաւազանը ձեռքն առած, լռիկ կը նախագահէր Ռուսիոյ աստեանին երբոր ատենի պաշտօնեան ազդ տուաւ « Թագաւորը » ոտքի վրայ ելան ամենքը զարմացմամբ :

— Ստեցէք, Պարոնայք, ըսաւ Ռասքուալէ :

— Ա՛ւ, Պարոն Վէնիսիէ, ըսաւ Տօն Ռետր, պատկառելի ատեանին դէպ ՚ի մէջ տեղը յառաջանալով. կամքերնիդ ի՞նչ է. վասն զի կը տեսնէք ահա որ ձեր հրամանն գտնուեցայ, թէպէտ քիչ մ'աւելի քաղաքավարութեամբ և վայելուչ եղանակաւ կարելի էր զանիկայ հաղորդել ինձ :

— Տէր Արքայ, պատասխանեց Ռասքուալէ, այս վայրկեանիս ոչ քաղաքավարութեալ և ոչ վայելչութեան վերաբերելի է խնդիրս, այլ արդարութեան միայն. վասն զի այժմ ոչ երբէք իբրև Թագաւորի արքունական կը վարուիմ, այլ իբրև ժողովրդեան դատաւոր :

— Հա՛, հա՛, ձայնարկեց Տօն Բետր, բայց, արժանապատիւ Տէ՛ր, ինձ այնպէս կը թուի, որ ոչ թէ ժողովուրդը՝ այլ թագաւորը քու ձեռացդ մէջ դրաւ այդ սպիտակ ցուպը, զոր արքունի դաւադան մը ունենալու երևոյթով մը բռներ ես :

— Արովհետեւ ինքն թագաւորը այս գաւազանը իմ ձեռացս յանձնեց, պատասխանեց Բասքուալէ ծանրաբարոյ և ակնածու եղանակաւ, բուն այդ պատճառաւ հարկ է ինձ անով ինձի եղած պատուոյն ինքըզինքս արժանաւոր ցուցընել, և ոչ թէ վատ երեսպաշտութեամբ զանի նուաստացընել :

— Բարոյական խորհրդածութիւնները մէկդի, ընդմիջեց Տօն Բետր, ըսէ ի՛նչ կ'ուզես ինձմէ :

— Տէ՛ր Արքայ, ըսաւ Ժիւան Բասքուալէ, սպանութիւն մը գործուեր է անցեալ ուրբաթ գիշերուան և շաբաթուն միջոցը : Չեր Ա, եհափառութիւնը քաջ գիտէ զայն, վասն զի ինքն իսկ ինձ զեկոյց :

— Յետո՛յ :

— Չեր Ա, եհափառութիւնը՝ ինձի երեք օր միջոց տուաւ յանցաւորը գտնելու :

— Ա՛յլ :

— Ա՛յլ, ըսաւ Ժիւան Բասքուալէ թա-

գաւորին երեսը նայելով, զանի գտայ :

— Ա՛հ, ա՛հ, ճայնարկեց Թազաւորը :

— Աւ հրաման ըրի որ՝ ներկայանայատեալ
նիս . վասն զի՝ արդարութիւնը մի և նոյն է,
զօրաւորին ու տկարին, հարուստին և աղքա-
տին համար . Թազաւոր դո՛ւ, Քասթիլեանդ
Տօն Բետր, մարդասպանութեան ամբաստա-
նութիւն կայ քու վրադ . զոր գործեր ես Ժի-
րալտա փողոցին զիշերասպահաց զլուի Անթօ-
նիօ Մանտէցի անձին վրայ . Պատասխան տուր
Ատեանին :

— Աւ ո՛վ է արդեօք որ կը համարձակի
Թազաւորը ամբաստանել մարդասպանութեան
համար :

— Այնպիսի վկայ մը, որուն երդմամբ
խոստացայ զաղտնապահ ըլլալ :

— Աւ եթէ թազաւորն ուրանայ յանցաւոր
ըլլալ :

— Ան ատեն դատարանէ ենթակայ կ'ըլլայ .
Անթօնիօ Մանտէցին դիակը որ մօտի Ակեղեց-
ւոյն մէջ բացադրեալ է, այսու դիտմամբ պահ-
ուած է :

— Ատոր հարկ չի կար, ըսաւ Տօն Բետր,
անհող կերպով մը . ես սպաննեցի այդ մարդը :

— Յաւ է ինձ, ըսաւ Բասքուալէ, աւելի
ծանր եղանակաւ մը, տեսնալ Քասթիլի թա-

ցաւ, վասն զի ժողովուրդը անոր հնազանդութեանը մանաւանդ կը ծափահարէր, քան թէ վեհափառութեանը: Ուստի շարունակեց իր ճամբան դէպ ՚ի Դիրալտայի հրապարակը. բայց երբ փողոցի մը մուտքը պահպաններ կեցած արգիլ լեցին իրեն անկից անցնելը, և ուրիշ ճամբայ մը ցոյց տուին. ուղեկից տեսարք կ'ուզէին արգելքն արհամարհելով ընթացքնին շարունակել, սակայն Տօն Ռետր յիշեցուց անոնց ըրած խոստմունքնին, և ինքը հնազանդութեան օրինակ տալով ամենափոքր զխմադարձութիւն մը անգամ չըրած ցոյց տրուած ճամբէն սկսաւ երթալ: Տէրերը ընքուինին խոժոռցուցին. վասն զի այս անգամ իրենց այնպէս թուեցաւ թէ եղած ծափահարութիւնները նախատինք էին Արքունական իշխանութեան՝ զոր նուաստեցուցեր էր Թագաւորը, ուստի լուութեամբ անոր ետեւէն գացին և երկայն շրջան մը ընելէ ետքը՝ Դիրալտայի հրապարակը հասան: Արջանակ մը սեպհականուած էր արքունականաց համար:

Հրապարակին մէջ տեղը Վամբանիլէին (զանգակատուն) տակ բարձրայատակ տախտակամածի մը վրայ Ալեքսանդրեաներու ատեանը Դիւան Ռաքուալէի նախագահութեամբը իւր նիստն ըրած էր. աջ կողմը Տօն Ռետր Թագաւորին արձանը կ'երևար, ոտիցը վրայ կանգուն

և արքունի պատուանշաններով պճնեալ միայն պատուանդանը բարձրաւանդի մը ետին էր մընացեր, որուն վրայ դահիճը մեծ թուրը ձեռքը կը կենար։ Վիմացը վերոյիշեալ արքունահանոց սեպհականեալ տեղն էր, ուր թագաւորը իրեն սպասաւորներովը ներկայ էր։ շջանին միւս մասը հանդիսատեսներուն յատկացեալ էր, իսկ աջ կողմը ատեանին և բարձրաւանդին մէջ տեղը՝ և ձախ կողմը ատեանին և թագաւորի մէջ տեղն եղող դիրքերը՝ Բեկեր ասիականներին լեռնական պահապանները բռնած էին։

Թագաւորը երեցածին պէս՝ սև շգարշով ծածկուած ռազմի թմբուկի մը տխրագին գոռումը լսուեցաւ, որ իսկոյն հանդիսականաց սրտին մէջ այն զգացումը արթնցուց, զոր ակամայ բնական է ունենալ գերաստիճան պարագաներու մէջ։ Տօն Բետր ինքնին ասկից ազատ չէր, և իրեն ուղեկցող տերերը բարձրաձայն իրենց ցասումը կը յայտնէին։ Բայց թագաւորը լռութիւն հրամայեց անոնց, թմբուկին գոռումը դադրելուն պէս՝ ատեանի սպասաւորը ոտքի ելաւ և բարձրաձայն գոչեց։

— Տօն Բետր Գասթիլի թագաւոր։

— Ահաւասիկ, ե՛ս, ըսաւ թագաւորը ձեռն վեպէն։ Ի՞նչ կը պահանջէք ինձմէ։

— Տէր Արքայ, պատասխանեց պաշտօնաւորը։

կալը , ատեան կանչուած ես դատապարտու
թիւնդ լսելու և կատարմանը ականատես ըլլա
լու համար :

— Ախր դձու , գոչեց Ռատիլլա՝ անջրպե
տէն ձին անցրնելով և դէպ ՚ի արդարութեան
պաշտօնէին վրան յառաջ վարելով :

— Օ, ինուորներ , ըսաւ , Ժիւան Ռա
քուայէ , դուրս հանեցէք ասպետը :

— Ինձի առջի դպողին՝ մահ , գոչեց Ռա
տիլլա սուրբ քաշելով :

— Գասթիլլանեան Տէր , ըսաւ , Տօն Ռե
տրը , ամուր և յստակ ձայնիւ , իմ հրամանս է
քեզի , ե՛տ քաշուէ :

Ռատիլլա սուրբ պատեանը դրաւ և ձին
անջրպետէն դուրս հանեց , մեծ զարմանք տի
րեց ամբոխին վրայ և հեաաքրքրութիւնը կրօկ
նապատկեցաւ :

Այժմ Ժիւան Ռաքուայէ յտն կալով՝ ը
սաւ , կամաւոր մարդասպանութեան յանցանօք
բռնուած ես դձու , որ ստուգեալ է , ՚ի վերայ
անձին գիշերապահ Անթօնիօ Մանտէցի , երբ
անիկայ իր պաշտօնին գործադրութիւնը կ'ընէր ,
այս յանցանքին արժանի պատուհասն է՝ մահ :

Ան ատեն ամբոխէն բարձրագոչ աղաղակ մը
բլթաւ , որ երկարածիդ շաշիւնի մը փոխուե
ցաւ մրրիկի շառաջման նման : Ժողովուրդն ինք

նին կ'սկսէր դժգոհութիւն ցոյց տալ իբրու թէ
դատաւորը չափէն դուրս ելած ըլլար :

— Լուութիւն , գոչեց Տօն Ռետր . թո՛ղ
տուէք որ դատաւորը իր պաշտօնը կատարէ :

Լուեցին :

— Երբ՝ կը վճռեմ ընդդէմ քո , շարունա-
կեց Ժիւան Ռասքուալէ մի և նոյն պաղ ա-
րեամբ , դատակնիք մահու . բայց որովհետև
սուրբ է քու անձդ , և ոչ ոք կարող է ոչ գլ-
խուղ և ոչ թագիղ դպչիլ բայց Մատուծոյ , որ
զքեզ պսակեց , այս դատապարտութեան վճի-
ռը քու նմանութեանդ վրայ պիտի գործադրուի .
և այժմ , որ ես իմ պաշտօնիս պարտականու-
թիւնը կատարեցի , ըստ իմ կարի , թո՛ղ դահի-
ճըն ալ իրենը կատարէ :

Դահիճը թուրը քաշեց . և թագաւորական
արձանին գլուխը ուսէն խորտակեալ՝ բարձրա-
ւանդին վրայ գլորեցաւ :

— Հիմա , ըսաւ Ժիւան Ռասքուալէ . այս
գլուխը այն փողոցին անկիւնը դրուի յորում Ըն-
թօնիօ Մանտէց սպաննուեցաւ , և 'ի յիշատակ
թագաւորին յանցանքին մնայ հոն ամիս մը :

Ըն ատեն Տօն Ռետր ձիէն վար իջնալով
դէպ Ժիւան Ռասքուալէին յառաջացաւ ու ը-
սաւ հանդարտ ձայնի .

— Աե՛վիլի արժանապատիւ Երթնիկիկ , պար-

րատարակելու, և ասկէ 'ի զատ Ընկերներուն անուն-
ները ցանկ մը ընելու:

Զ. Այս Ընկերութիւնը 10 տարի պիտի շարու-
նակուի, և իր պայմանաժամը լրանալէն ետև՝ եթէ
գործը յաջող վիճակի մէջ ըլլայ, գարձեալ պիտի շա-
րունակուի 10 աարի, և այլն: Ապա թէ ոչ Ընկերու-
թեան դրամագլուխը, և ստացուածքը, այսինքն գիրքե-
րը՝ թէ Մայրաքաղաքիս և թէ ուրիշ քաղաքաց և դիւ-
ղից աղքատիկ և անեկամուտ դպրոցներուն պիտի բաժ-
նուի ըստ արժանւոյն. և այս ալ պիտի հրատարակուի
ժամանակին՝ Ընկերութեան անդամներուն կողմէն:

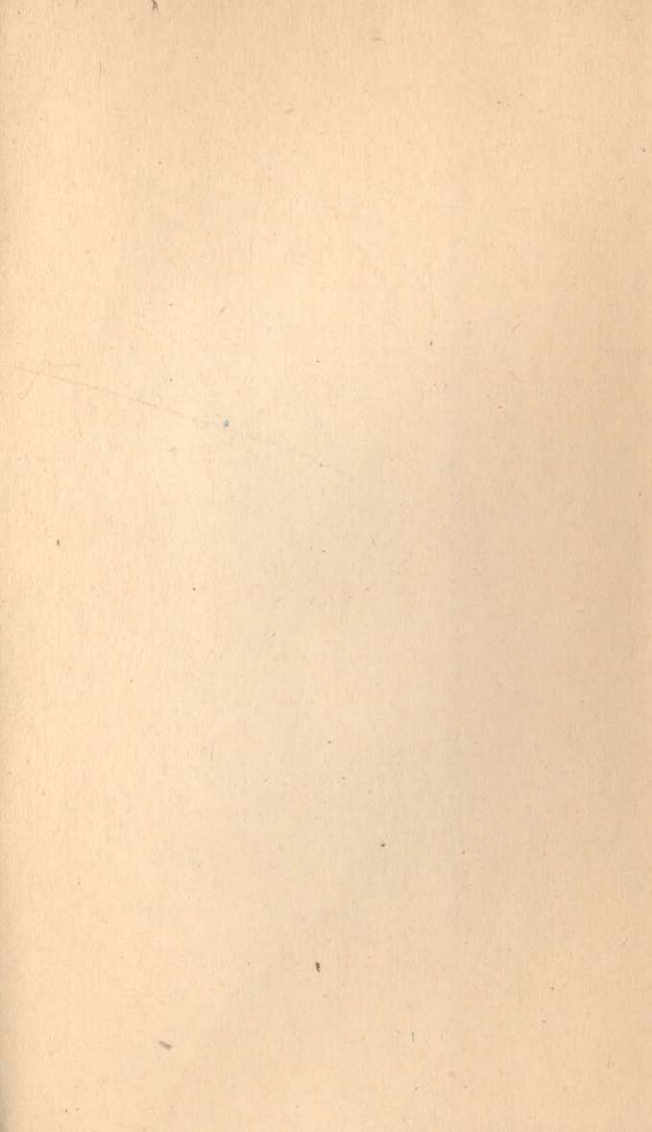
Է. Ընկերութիւնը՝ գրագէտ՝ այլ իրենց գրու-
թիւնները հրատարակելու անբաւական անձինքը խը-
րախուսելու համար՝ կը խոստանայ անոնց կողմէն իրեն
ընծայուած գրութիւնները առնելու, և իր ծախքովը
տպել տալով հրատարակելու, եթէ զանոնք հրատարա-
կութեան արժան դատէ, և նոյն ժամուն անոր ծախ-
քը հոգալու պատրաստ ստակ ունենայ: Եւ եթէ Ըն-
կերութիւնը բաւական հարստութիւն ունենայ՝ նոյն
գրութեանց հեղինակներուն հատուցում մ'ալ կ'ընէ:

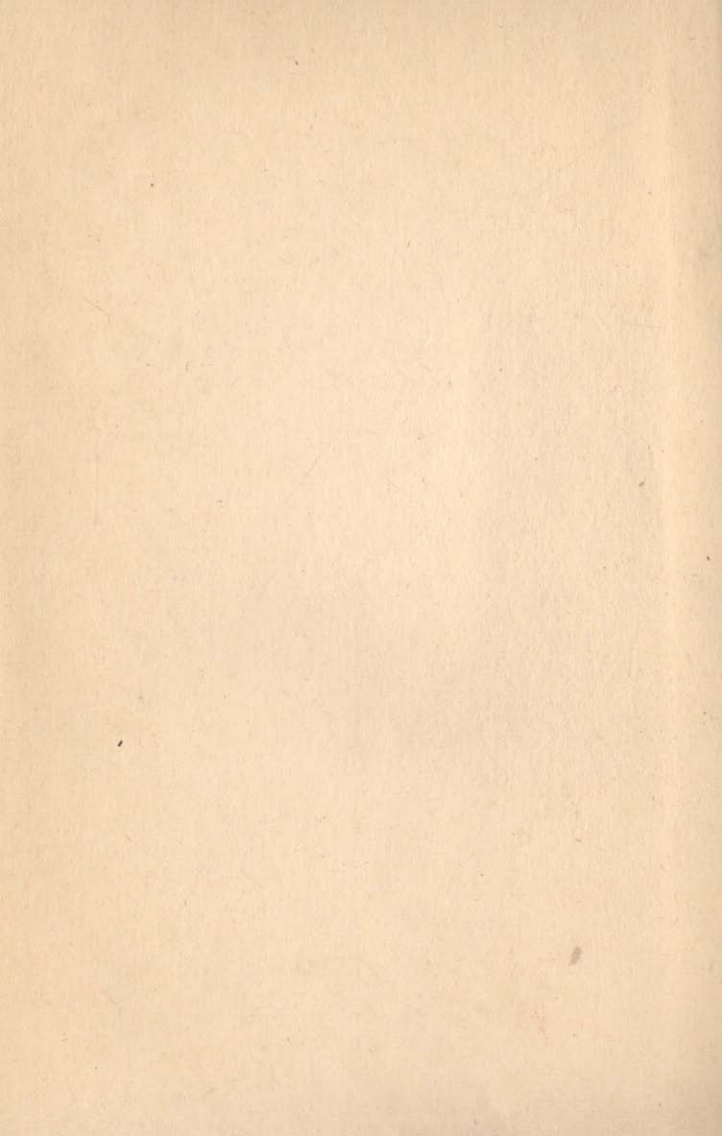
Ը. Ընկերութիւնը պիտի ջանայ ամեն ատեն մի-
այն աղգին ամենահարկաւոր և օգտակար և դրպրո-
ցական գրքեր հրատարակելու, և մանաւանդ բարո-
յականի և կրօնքի դէմ գիրք տպել չը տալու, և ըն-
կերութեան հրատարակած գրոց ճակատը՝ Ընկերու-
թեան անունը պիտի գրոշմուի:

Թ. Ընկերութեան կանոնները կրնան տարեգլխէ
'ի տարեգլուխ փոփոխութիւններ կրել, Ընկերու-
թիւնը աւելի հաստատուն և աւելի օգտակար ընելու
համար. և այս փոփոխութիւններն ալ տոմսակներուն
եաւը կը տեսնուի:

Փ. Ընկերութիւնը երբէք առ անձին անձի մը իր
գործողութեանց վրայով համար չը պիտի տայ:

2728

2729

2730

2731

2732

2013

